

ZÁZEMÍ SPECIANOVY NUNCIATURY U CÍSAŘSKÉHO DVORA V PRAZE V LETECH 1592–1594*

ALENA PAZDEROVÁ

Specianova nunciatura u císařského dvora v Praze se uskutečnila v letech 1592 až 1598 za pontifikátu papeže Klimenta VIII. Spadá do období, kdy se Řím, regenerovaný tridentským koncilem, stal znovu přirozeným centrem církevní politiky, obnovoval svou autoritu v mezinárodním měřítku a snažil se o získání vlivu na veškeré evropské katolické panovníky. Komplikované poměry v Říši, zasažené od první poloviny 16. století reformací, byly v Římě všeobecně známy, a proto je samozřejmé, že papežská kurie věnovala říšské nunciatuře zvýšenou pozornost. Úkolem této studie je přiblížit zázemí Specianovy nunciatury v první polovině jejího trvání, tj. v letech 1592–94. Pojem „zázemí“ lze chápat v širším a v užším smyslu. V širším smyslu to byly kuriální úřady a instituce, které řídily a financovaly Specianovu činnost, ale také úřady a instituce říšské a dvorské, které různou měrou jeho činnost ovlivňovaly a na nichž byl s různou intenzitou závislý. V užším smyslu to byla tzv. *famiglia*, tj. nunciaturní úřad v Praze a vlastní nunciova domácnost. Hlavní zázemí Specianovy nunciatury představovaly centrální instituce papežského státu – státní sekretariát a papežská komora, dalším zázemím byly instituce, úřady a poradní orgány na pražském dvoře, které spoluplytvářely vnitřní a zahraniční říšskou politikou včetně české, neboť českým záležitostem měl Speciano věnovat prvořadou pozornost. K Praze, kde sídlil císařský dvůr, se upínaly zraky všech, a proto vše, co se dělo v Praze, mělo sloužit jako vzor ostatním.¹

Pro pochopení souvislostí používám čtyř exkurzů, do nichž jsem zasadila Specianovo působení v Praze. Tři exkurzy jsou do dějin správy papežského

* Tato studie je výsledkem grantového projektu GA ČR, reg. č. P405/12/2037: *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem*, Tom. I. *Epistulae et acta Cesari Speciani 1592–1598*, pars 1–2 (1592–1594).

¹ *Quel che si ordina et eseguisce dove sta l'Imperatore si tira in essemplio per tutte l'altre parti di Germania, et saria il dovere che dove ha havuto principio il male cominciase a derivar il bene*, viz Caetaniho finální relace z r. 1592, s. d., s. 1., (Archivio Segreto Vaticano (dále ASV), fond Miscellanea, Armario II 71, f. 3–60).

státu ve 2. polovině 16. století, kdy se v církvi prosazuje bojovný potridentský duch, výrazně formující i papežskou diplomacii: V prvním je stručně osvětlena instituce nunciatur, její vývoj ovlivněný vznikem reformace a zejména kvalitativní změny ve 2. polovině 16. století, ve druhém je přiblížen papežský státní sekretariát jakožto výkonný orgán zahraniční politiky a diplomacie papežského státu, nerozlučně spjatý s nunciaturami, a ve třetím pak instituce papežské komory jakožto nejvyššího finančního úřadu Svatého stolce, financujícího papežskou zahraniční politiku včetně platů nunciů. Poslední, čtvrtý exkurz stručně nastiňuje chod a složení úřadů a institucí, které spoluvytvářely zahraniční i domácí politiku císařského dvora. Specianovo působení v Praze bylo se všemi výše uvedenými úřady a institucemi s různou intenzitou spjata a ovlivňováno po celou dobu jeho působení v Praze.

1. Počátky budování nunciaturních zastoupení, jejich rozvoj ve 2. polovině 16. století a výsledná podoba za pontifikátu Klimenta VIII.²

Diplomatickému zastoupení v zahraničí nevěnoval papežský dvůr poměrně dlouho pozornost a byl proto předstížen jinými italskými státy, zejména benátskou Signorií, která si jako první uvědomila důležitost pravidelných zpráv z ciziny³. Až do konce 15. století se kurie spokojila se zaběhnutým systémem legátů a kolektorů (tj. svých příležitostných zástupců a zplnomocněnců v cizině), pověřovaných dočasně určitým speciálním úkolem, zatímco všechny velké evropské státy již měly v Římě své stálé zástupce. Změněné postavení římské církve po vzniku reformace vedlo kurii v průběhu první

² V tomto exkurzu stručně shrnuji poznatky k problematice zřizování nunciatur a jejich rozvoje obsažené v základní literatuře, staré i novější: Biaudet, Henry: *Les Nonciatures Apostoliques permanentes jusqu'en 1648*. Helsinki 1910; Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint-Siège des origines à l'aube du XIXe siècle*. In: *Collectanea Archivi Vaticani* 9. Città del Vaticano 1982; Feldkamp, Michael F.: *Die europäischen Nuntiaturen in der frühen Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der Luzerner Nuntiatur*. *Zeitschrift für Schweizerische Kirchengeschichte* 88, 1994, s. 27–48; Halkin, Léon-Ernest: *Les archives des Nonciatures*. Bruxelles – Rome 1968; Pieper, Anton: *Zur Entstehungsgeschichte der ständigen Nuntiaturen*. Freiburg i. Br. 1894; týž: *Die päpstlichen Legaten und Nuntien in Deutschland, Frankreich und Spanien seit der Mitte des 16. Jahrhunderts, 1. Teil*. Münster 1897; Wittstadt, Klaus: *Zum päpstlichen Gesandtschaftswesen im Mittelalter und Neuzeit*. *Römische Historische Mitteilungen* 12–13, 1970–71, s. 289–291. Z domácí literatury si stále uchovává svou platnost záslužná práce Stloukal, Karel: *Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu 16. a 17. věku*. *Práce z vědeckých ústavů IX*. Praha 1925. K dějinám Německé kongregace viz Krasenbrink, Josef: *Die Congregatio Germanica und die katholische Reform in Deutschland nach dem Tridentinum*. In: *Reformationsgeschichtliche Studien und Texte* 105. Münster 1972. Pro ilustrativnost jsem exkurz doplnila stručnými biogramy významných aktérů.

³ Biaudet, H.: *Les Nonciatures*, s. 17n.

poloviny 16. století k hledání nových politických forem, které by jí pomohly uhájit ohrožené pozice. Jednou z nich bylo zřizování stálých diplomatických zastupitelství – nunciatur – na jednotlivých panovnických dvorech katolické Evropy. Jejich systematické zakládání spadá do pontifikátu Lva X.⁴ Jako rodilý Florentan, ovlivněný vyspělým diplomatickým uměním rodného města, představil nový kurz papežské politiky, v němž byla dána přednost diplomacii před řinčením zbraní. Nunciové však ještě plně nedisponovali kompetencemi stálých vyslanců, protože kromě nich užívala kurie v závažných případech stále legáty a nová praxe se překrývala se starou. Radikální změna ve vývoji nunciatur nastala ve druhé polovině 16. století. Rok 1560 znamenal počátek razantního rozvoje papežské diplomacie v celém katolickém světě a po tridentském koncilu se Řím opět stal centrem církevní politiky. Významnou roli v rozvoji kuriální diplomacie v tomto období sehráli papež Pius IV.⁵ a jeho synovec, slavný reorganizátor episkopální administrativy Karel Boromejský⁶. Od této doby se datuje zásadní obrat v zahraniční politice papežského dvora: v centru pozornosti kurie jsou náboženské otázky, papežská diplomacie se stává účinným nástrojem v boji proti heretikům a kvalitativně se začíná odlišovat od světské diplomacie, sledující pouze své politické či politicko-ekonomické cíle; tento obrat se zákonitě odrazil i v postavení a úkolech nunciů. Úspěšně nastoupený vývojový trend byl finalizován za pontifikátu Řehoře XIII.⁷, který má pro rozvoj papežské diplomacie dějinný význam, protože v tomto období byly dobudovány institucionální základy nunciaturní diplomacie, na nichž v mnoha aspektech setrvává

⁴ Lev X, 1475–1521, syn Lorenza de' Medici, zv. Nádherný (Il Magnifico), 1489–91 studium teologie a církevního práva v Pise, 1492 kardinál, 1513–21 papež, 1513 otevřel 6. zasedání reformního Lateránského koncilu, který ukončil 1517 bez skutečného výsledku, 1517 nařídil křížovou výpravu proti Turkům, 1521 bulou *Decet Romanum pontificem* exkomunikoval Martina Luthera; mecenáš umění, obnovitel římské univerzity (Dizionario Biografico degli Italiani (dále DBI), sv. 64. Roma 2000).

⁵ Pius IV. (Giovanni Angelo Medici), 1499–1565, studium práv v Bologni, 1546 arcibiskup v Dubrovníku a vicelegát v Bologni, 1546 generální komisař papežských pomocných oddílů ve Šmalkaldské válce, 1549 kardinál, 1559–1565 papež, 1562 svolání 3. pokračování tridentského koncilu, 1564 povolení kalicha laikům v Rakousku a v Čechách, 1564 XI 13 vydání buly *Iniunctum nobis* obsahující tridentské vyznání víry (*Professio fidei Tridentinae*) (Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (dále BBKL), sv. 7, 1994, sl. 665; Enciclopedia dei Papi 3. Roma 2000).

⁶ Karel Boromejský (Carlo Borromeo), 1538–1584, studium na univerzitě v Pavii, 1559 Dr. iur., 1559 nepot Pia IV., 1560 kardinál, administrátor milánské diecéze, 1563 kněžské svěcení, 1563 biskup milánský, 1566 přesídlení do Milána, intenzivní pastorační činnost a provádění dekretů Tridentského koncilu (Lexikon für Theologie und Kirche (dále LThK) 2, 1994, s. 598n.).

⁷ Řehoř XIII. (Ugo Boncompagni), 1539 vstup do církevních služeb, 1558 biskup ve Vieste, 1565 kardinál, papežem 1572–1585, 1572 na počest vítězné námořní bitvy u Lepanta zavedl Růžencovou slavnost, 1578 založil vatikánskou observatoř, 1582 provedl reformu kalendáře (gregoriánský kalendář); ústřední postava protireformace, mecenáš vědy a umění (Enciclopedia dei Papi 3, Roma 2000, s. 200–202; DBI, sv. 59. Roma 2000; BBKL, sv. 2, 1990, sl. 323–325).

dodnes: kardinál-legát má jinou funkci než nuncius, pro kterého je předepsaná biskupská nebo arcibiskupská hodnost, diplomatický personál nunciatury má přesně vytýčeny funkce, tituly a příjmy, je zcela mimo sféru vlivu domácího kléru a nunciatura má pevné sídlo ve vlastní budově.⁸ Za Řehořova pontifikátu dospěla kurie k definitivnímu závěru, že postup reformace nelze eliminovat mocenskými prostředky. Hlavním důvodem byl sám císař, který nemohl být v tomto boji adekvátním partnerem kurie. I když nebylo pochyb o jeho katolické pravověrnosti, byla jeho hlavním politickým zájmem – s ohledem na náboženskou a politickou situaci v říši – vláda v souladu s nekatolickými stavy.

V novém protireformačním kurzu papežské politiky připadla hlavní úloha nunciům a nunciaturní instituce se stala účinným nástrojem propagace katolické víry. Kromě úkolů, které měli nunciové shodně se svými světskými kolegy, byla jejich hlavním úkolem péče o náboženské a církevní záležitosti v místě jejich působnosti. Nuncius se stal hlavou kléru v oblasti své nunciatury a byla na něj přenesena vůdčí duchovní autorita, kterou dosud disponovali místní biskupové a arcibiskupové jakožto *legati nati*, což zákonitě čas od času vedlo ke sporům. V souladu s novým kurzem Řehořovy nunciaturní politiky nevyšílala kurie své diplomatické zástupce pouze k panovnickým dvorům, ale také na místa zvláště ohrožená reformací.⁹ Hned po svém nastoupení na Petrův stolec se Řehoř XIII. zaměřil na římskou říši masivně zasaženou reformací. Od tehdejších předních expertů na německou problematiku si nechal vypracovat podrobné expertízy o postavení katolické církve a o zdejší náboženské situaci a na základě jejich závěrů vybudoval v Římě zvláštní kongregaci pro říšské záležitosti, tzv. Německou kongregaci (*Congregatio Germanica*), jejímž úkolem byl dohled na církevní poměry v říši a navrhování účinných způsobů jejich nápravy. Velmi prozíravé bylo, že v Německé kongregaci zasedali kardinálové, kteří důvěrně znali německé poměry, jako např. Ludvík Madruzzo¹⁰ a Markus

⁸ Biaudet, H.: *Les Nonciatures*, s. 83n., 263.

⁹ Od šedesátých let 16. století byly proto nově zřizovány tzv. „protireformační“ nunciatury: savojská (založena Piem IV. v roce 1560), jihoněmecká (založena Řehořem XIII., operovala v letech 1573–1583), štyrskoohradecká (založena Řehořem XIII. v roce 1580, zrušena v roce 1620 Řehořem XV.), v Kolíně nad Rýnem (založena Řehořem XIII. v roce 1584, zrušena v roce 1794 Piem VI.), v Luzernu (založena v roce 1586 Sixtem VI.) a ve Flandrech (založena v roce 1596 Klimentem VIII.).

¹⁰ Lodovico Madruzzo, 1532–1600, cca 1545 kanonikát v Brixenu, 1550 kanonikát v Tridentu, 1549–1551 studium v Lovani a v Paříži, 1559 papežský legát k říšskému sněmu v Rezně, 1561 kardinál, 1567 biskup tridentský, 1569 člen komise pro revizi Vulgáty, 1573–1600 kardinál-protektor Německé říše, 1580 předseda Německé kongregace, 1578 legace k císaři Rudolfo II., 1582 legace k říšskému sněmu v Augsburgu, 1593 X–XI legace k císaři Rudolfo II., 1594 legace k říšskému sněmu v Rezně, od 1595 stále v Římě, člen četných kongregací (Jaitner, Klaus: *Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenthöfen 1592–1605*, Tübingen 1984, s. CCVIII–CCX).

Sittich von Altemps (Hohenembs)¹¹, oba italsko-německého původu, nebo bývalí nunciové u císařského dvora¹². V součinnosti s Německou kongregací byly vydávány také instrukce pro nuncie, které po dlouhá desetiletí patřily k základním kamenům kuriální politiky v říši. Do Řehoře XIII. disponovala kurie v říši pouze jedinou stálou nunciaturou u španělského královského dvora v Madridu, protože nunciatura u císařského dvora ve Vídni obnovila svou činnost po několikileté odmlce až v roce 1560. Situace v říši ale jasně signalizovala neudržitelnost stávajícího stavu, protože zvládnutí tak složité problematiky na tak rozsáhlém území nebylo v silách jediného nuncia. Proto již roku 1573 zřídil papež Řehoř XIII. v říši jihoněmeckou nunciaturu pro Bavorsko, Salcburk, Štýrsko a Tyrolsko, v roce 1579 došlo k reorganizaci švýcarské nunciatury, v roce 1580 byla zřízena na přání Karla Štýrského zvláštní nunciatura ve Štýrském Hradci a v roce 1584 byla zřízena v Kolíně nad Rýnem nunciatura pro německý západ. Všechny tyto nunciatury lze označit za německé a jsou dokladem speciální pozornosti, kterou kurie poměrům v říši věnovala. Reorganizace kuriálního diplomatického zastoupení provedená za Řehoře XIII. zůstala v podstatě nezměněná až do konce 18. století. V roce 1594 navázal papež Kliment VIII.¹³ na dílo svého předchůdce založením nunciatury v Nizozemí, takže na sklonku 16. století operovalo v Evropě třináct stálých nunciatur.¹⁴

S vývojem nunciatur se paralelně rozvíjela i kuriální diplomacie a u kurie se vyprofilovala vlastní diplomatická škola, ve které byl kladen větší důraz na každodenní úřední praxi než na teorii. Příprava tehdejších kariérních diplomatů začínala v nižších kuriálních úřadech, po zapracování stoupal kandidát po žebříčku úředních hodností výše a po nabytí potřebných zkušeností mohl být přidělen jako auditor k některé z nunciatur. Ve většině případů

¹¹ Markus Sittich von Hohenembs (Altemps), 1533–1595, 1560 biskup cassanský (Cassano all'Innio), 1561–1589 biskup kostnický, 1561 kardinál (Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon (dále BHRR), hg. v. Erwin Gatz unter Mitwirkung von Clemens Brodtkorb, Berlin 1996, s. 301–304).

¹² Stanislaus Hosius, Polák, 1560–1561 nuncius na císařském dvoře, 1561–63 papežský legát k tridentskému koncilu); Giovanni Morone (1576 papežský legát na říšském sněmu v Řezně, 1578 papežský legát ve Flandrech); Zaccaria Delfino (1561–65 nuncius na císařském dvoře); Giovanni Francesco Commendone (1563–65 nuncius v Polsku, 1566 papežský legát k říšskému sněmu v Augsburgu, 1568/69 papežský legát k císaři Maxmiliánu II., 1571–73 jednání s císařem a v Polsku ohledně ligy proti Turkům).

¹³ Kliment VIII. (Ippolito Aldobrandini), 1536–1605, studium na univerzitách v Boloni, Padově (zde 1556 doktorát), Perugia a Ferrare, 1568 auditor kardinála Michele Bonelliho, 1570 členem kolegia soudců Roty, 1571 v legaci kardinála Bonelliho do Španělska a Portugalska (v legaci i pozdější nuncius Cesare Speciano), 1585 kardinál, 1586 velký penitenciář, 1588–89 papežský legát v Polsku pro urovnání sporů o polský trůn mezi Zikmundem Vasou a arcibiskupem Maxmiliánem Habsburským, 30. ledna 1592 zvolen papežem (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXXIII–LXXXI).

¹⁴ Čtyři v německo-habsburské oblasti: Praha, Kolín nad Rýnem, Štýrský Hradec a Švýcarsko (Lucern); tři ve španělsko-habsburské oblasti: Španělsko, Portugalsko a Nizozemí; čtyři v Itálii: Benátky, Neapol, Florencie a Savosko; dále ve Francii a v Polsku.

začínali nunciové svou diplomatickou kariéru u italských panovnických dvorů nebo menších dvorů evropských. Za pozornost stojí, že v kariérním postupu nehrála prvořadou roli délka odsloužených let, ale osobní schopnosti adeptů, i když byla tato zásada někdy porušována (protektce vlivných příbuzných, osobní přízeň papeže nebo nepotů). Předpokladem pro samostatné vedení velké nunciatury (tj. u císařského dvora, španělské nebo francouzské) bylo nejen právníké vzdělání, které uchazeči získávali na univerzitách v Pavii, Boloni nebo v Perugii, ale také politický rozhled, diplomatické zkušenosti a komunikační schopnosti a v neposlední řadě i urozený původ. Národnost zpočátku nehrála žádnou roli, protože papežská hierarchie byla mezinárodním útvarem, ale po některých negativních zkušenostech se nunciatury koncem 16. století zcela italizovaly.

Porovnáme-li výše řečené se Specianovým životopisem¹⁵, dospějeme k závěru, že jeho kariéra byla typická pro preláta tehdejší doby a že splňoval veškerá kritéria, kladená na adepty nunciaturního úřadu. Pocházel z urozené cremonské rodiny, jejíž četní příslušníci figurovali v městských i církevních dějinách, absolvoval studium práva v Pavii a Bologni, disponoval doktorátem obojího práva, měl kněžské svěcení a jako jeden z nejbližších spolupracovníků Karla Boromejského získal pod jeho vedením neocenitelné zkušenosti v oblasti pastorační práce a uvádění dekretů Tridentského koncilu do každodenního života. Úřední praxi absolvoval v kuriálních úřadech, zprvu jako referendář obojí signatury, a poté jako sekretář Kongregace pro biskupy a řeholníky. Jako biskup v Novaře a posléze v Cremoně získal praktické zkušenosti v oblasti duchovního vedení a ekonomického řízení diecéze a první diplomatické ostruhy si vysloužil v roce 1571 jako člen legace Pia V. k panovnickým dvorům ve Španělsku a Portugalsku. Pro vlastní Specianovu kariéru byl důležitý jeho pobyt v Římě, kde navázal četné užitečné kontakty a přátelství, ať už jako účastník slavných „notte vaticane“ – večerní univerzity Filipa Neriho¹⁶, nebo jako člen římského okruhu Karla Boromejského, z něhož se rekrutovalo,

¹⁵ Základní literatura ke Specianovu životopisu: Vita di Msg. Ces. Speciani, Bergamo 1786 (autor neudán); Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. CCLI–CCLII, 53–79; Marcocchi, Massimo: Istituzioni ecclesiastiche e vita religiosa a Cremona in età post-tridentina. Gli episcopati di Niccolò Sfondrati e di vescovo Cesare Speciano (1560–1607). In: Storia religiosa della Lombardia, Diocesi di Cremona, a cura di A. Caprioli – A. Rimoldi – L. Vaccaro. Brescia 1998, s. 169–214; Matoušek, Josef: Kurie a boj o konsistoř podobojí za administrátora Rezka. Příspěvek k dějinám katolické obnovy v Čechách. ČČH 37, 1931, s. 38–41; Moroni, Gaetano: Dizionario di erudizione storico ecclesiastica, sv. 7. Venezia 1841, s. 147, sv. 18, Venezia 1843, s. 182, heslo *Speciano Cesare, vesc. di Novara e Cremona*; Mosconi, Natale: La nunziatura di Praga di Cesare Speciano (1592–1598) nelle carte inedite vaticane e ambrosiane, a cura di. Brescia 1966, sv. 1, s. 9–36, sv. 2, s. 9–20; Peraldo, Giuseppe: Studi sulla riforma cattolica: Cesare Speciano. In: Studia Patavina 16, 1969, č. 2, s. 271–278.

¹⁶ Filippo Romolo Neri, 1515–1595, 1551 kněžské svěcení, život zasvětil péči o mládež, zakladatel Kongregace oratoriánů schválené 1575 papežem Řehořem XIII., 1622 kanonizován (Cerrato, E. A.: San Filippo Neri, www.oratoriosanfilippo.org).

kromě Speciana, osm dalších nunciů, kteří později hájili kuriální zájmy na evropských panovnických dvorech. A v neposlední řadě to byla osobní známost s Klimentem VIII., s nímž se – ještě jako Ippolitem Aldobrandinim – seznámil na legaci do Španělska a Portugalska.

2. Státní sekretariát za Klimenta VIII. v letech 1592–1594¹⁷

S vývojem evropské diplomacie a v důsledku zřízení stálých nunciatur se měnil státní sekretariát (*Segreteria dello Stato Ecclesiastico*), přímo podřízený papeži, v jednu z centrálních úředních institucí římského dvora (*Corte di Roma*).¹⁸ Byl příslušný pro vyřizování diplomatické korespondence a koordinaci papežské zahraniční politiky, do jeho kompetence spadala také problematika vnitrocírkevní reformy a protireformace. Jednotlivé úřady státního sekretariátu byly volně obsazované a nemohly být získávány koupí. Při každém nástupu nového papeže byly obvykle přeořazovány lidmi, kteří měli jeho důvěru a které si s sebou přivedl ke kurii. V čele státního sekretariátu stáli vedoucí sekretáři, jejichž počet podle potřeby osciloval mezi 1–3 osobami; ty monopolně ovládaly vyřizování nunciaturní korespondence a aktivně se podílely na vzniku instrukcí, jimiž byli nunciové vybavováni před cestou do svých legací. Každý ze sekretářů disponoval jedním a více spolupracovníky (zástupci), jejichž počet se měnil podle aktuální potřeby.

V 16. a na počátku 17. století zastávali funkci státních sekretářů různé osoby, od prostých kleriků až po kardinály. Roku 1591 byl státní sekretariát rozdělen papežem Innocencem IX.¹⁹ na tři oddělení: Giovanni Andrea Caligari²⁰

¹⁷ V tomto exkurzu shrnuji poznatky získané ze starších i novějších prací věnovaných problematice státního sekretariátu: Jaitner, Klaus: Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenthöfen 1592–1605. Tübingen 1984; týž: Der Hof Clemens VIII. (1592–1605). Eine Prosopographie, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken (dále QFIAB) 84, 2004; Kraus, Andreas: Die Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats im Zeitalter der katholischen Reform und der Gegenreformation als Aufgabe der Forschung. Römische Quartalschrift 84, 1989, Heft II [= Festschrift zum einhundertjährigen Bestehen der Römischen Quartalschrift und des Römischen Instituts der Görres-Gesellschaft Band II], s. 74–103; Prodi, Paolo: Il sovrano Pontefice. Un corpo e due anime: la monarchia papale nella prima età moderna [= Annali dell'Istituto storico italo-germanico. Monografia 3]. Bologna 1982; týž: Lo sviluppo dell'assolutismo nello stato pontificio, secoli XV–XVI, sv. I: La monarchia papale e gli organi centrali di governo. Bologna 1968. Exkurz je opět doplněn biogramy významných aktérů.

¹⁸ Prodi, P.: Lo sviluppo, s. 115.

¹⁹ Innocenc IX. (Giovanni Antonio Facchetti), 1519–1591, 1544 Dr. iur. v Boloni, 1559 referendář obojí signatury, 1560 biskup nicasterský, 1566–72 nuncius v Benátkách, 1576 patriarcha jeruzalémský, 1583 kardinál, 29.10. 1591 zvolen papežem (Biaudet, H.: Les Nonciatures, s. 264; Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi (dále HC), Bd. 3, hrsg. v. G. von Gulik u. C. Eubel, Münster 1923, s. 210, 256; Pastor, Ludwig: Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Reformation und Restauration, sv. X. Freiburg/Br. 1927, s. 574 n.).

²⁰ Giovanni Andrea Caligari, biskup v Bertinoro, říjen 1584–začátek r. 1587 nuncius ve Štýrském Hradci (Rainer, Johann: Quellen zur Geschichte der Grazer Nuntiatur, 1580–1620. Römische Historische Mitteilungen 2, 1959, s. 75n.).

byl příslušný pro Francii a Polsko, Giovanni Francesco Zagordi²¹ pro Iberský poloostrov a Itálii a Minuccio Minucci²² pro Německo a Balkán; každý z nich měl k ruce svého zástupce. K dalším změnám v papežském státním sekretariátu došlo o rok později, na podzim v roce 1592, kdy 12. září jmenoval Kliment VIII. své dva synovce, Cinzia Passeri-Aldobrandiniho²³ a Pietra Aldobrandiniho,²⁴ nejvyššími sekretáři (*Supremi Secretarii*) a současně vymezil jejich kompetence vůči jednotlivým oddělením státního sekretariátu. Cinziu Aldobrandinimu byly podřízeny nunciatury na císařském dvoře, v Kolíně nad Rýnem, Štýrském Hradci, Švýcarsku, Polsku, Florencii, Benátkách a Neapoli; kromě toho měl na starosti diplomatické vztahy papežského státu s Urbinem, Parmou, Lukou, Janovem, Milánem, Mantovou, Ferrarou, Mirandolou, Sicílií a Levantou. Minucci zůstal i nadále ve funkci sekretáře a byl mu přímo podřízen. V té době plnil funkci Minucciho zástupce s největší pravděpodobností Lanfranco Margotti.²⁵ Pietro Aldobrandini byl příslušný nejprve pro Francii, Španělsko a Por-

²¹ Giovanni Francesco Zagordi, 1593 biskup v Cittaducale, 1598 biskup v Belcastro, zemř. 1599 (HCMA, sv. 4, Münster 1935, s. 111, 152).

²² Minuccio Minucci 1551–1604, studia v Padově, Dr. iur., od r. 1581 ve službách kardinála Ludvíka Madruzza, 1584–1586 bavorský rada v Mnichově, 1587 kněžské svěcení v Praze nunciem Filipem Segou, 1591 sekretář *Congregatio Germanica*, 1591–1595 státní sekretář příslušný pro německé záležitosti a Balkán, 1595 jmenován biskupem v Zadaru (Biaudet, H.: *Les Nonciatures*, s. 274; Hansen, J.: *Nuntiaturberichte*, s. 744–785; Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, s. LII–LVI). Kromě Speciana udržoval Minucci stálý kontakt s nepotem Cinziem Aldobrandinim, jemuž věnoval v r. 1599 svůj pamětní spis s návrhy na stabilizaci katolické víry v Německu, uložený v Německém historickém ústavu v Římě (*Acta Minucciana*, Ms. Nr. 4, f. 348r–353v).

²³ Cinzio Passeri-Aldobrandini, 1555–1610 I 1, synovec Ippolita Aldobrandiniho, pozdějšího papeže Klimenta VIII., převzal příjmení Aldobrandini, studium na Collegium Germanicum, v Perugii a v Padově, zde r. 1578 Dr. iur., poté člen *famiglie* Ippolita Aldobrandiniho, 1588/89 doprovázel strýce na jednání v Polsku, 1592 IX 18 pověřen papežem vedením státního sekretariátu spolu se svým bratrancem Pietrem Aldobrandinim, orientován prošpanělsky, podporován kardinály Madruzzem a Caetaním a španělským vyslancem Sessou, 1592 referendář obojí signatury, 1593 IX 17 jmenován kardinálem (*il Cardinale San Giorgio*), dlouhodobě ve stínu Pietra Aldobrandiniho, po r. 1598 jeho vliv u papežského dvora omezen (Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, s. XCVI–CXXV).

²⁴ Pietro Aldobrandini, 1571–1621 II 10, studia u oratoriánů v Římě pod patronátem Filipa Nerihy a Cesare Baronia, zprvu určen pro světskou dráhu, 1592 IX 18 pověřen papežem vedením státního sekretariátu spolu se svým bratrancem Cinziem Aldobrandinim, podporován Florentány, kastelán hradu Sant'Angelo, 1593 IX 17 jmenován kardinálem (*il Cardinale Aldobrandini*), 1594 protektor Savojska, Janova a Švýcarska, 1597 papežským legátem ve Ferrare, kde po smrti vévody Alfonsa d'Este prosazoval nárok papežského státu na navrácení Ferrary, 1598 s papežem ve Ferrare, jmenován prefektem sekretariátu brevií, v listopadu kněžské svěcení, 1599 v čele papežské komory (*Camerlengo*), 1600 papežský legát na svatbu Marie Medicejské s Jindřichem IV. ve Florencii, poté legátem ve Francii, 1602 velký penitenciář, 1605 titul legáta *in universis Italia*, 1605–1621 převážně na svém biskupství v Ravenně (Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, s. XCVI–CXXV).

²⁵ Lanfranco Margotti, 1558–1611, studium práv v Padově (?), 1574 uváděn jako notář v Parmě, 1586/87 apoštolský protonotář nunciatury Filipa Segy u císařského dvora v Praze, 1592 ve službách Cinzia Aldobrandiniho ve státním sekretariátu, 1596 nástupce Minucciho ve státním sekretariátu, 1608 kardinál, 1609 biskup viterbský (Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, s. XLIX–LI).

tugalsko, Savojsko a Avignon, ale brzy převzal od svého bratrance do své kompetence i záležitosti většiny italských území.

Se státním sekretariátem spolupracovaly další sekretariáty. Přímo na něj byla napojena činnost tří sekretariátů: pro šifry (*Segreteria delle Cifre*), pro knížecí brevía (*Segreteria dei Brevi ai Principi*) a pro brevía (*Segreteria dei Brevi*). Jako sekretář šifer působil po celý pontifikát Klimenta VIII. Matteo Argenti,²⁶ který měl stejně jako státní sekretáři přímý přístup k papeži. Jako sekretář knížecích brevii působil od roku 1572 až do své smrti v roce 1593, s výjimkou let 1585–1591, Antonio Boccapaduli.²⁷ Vystřídal jej Silvio Antoniani,²⁸ který tento úřad vykonával do roku 1603. Vyhotovování fakult pro všechny nuncie příslušelo sekretariátu brevii. V jeho čele stál v letech 1590–1606 Marcello Vestri di Barbiano.²⁹ Za zmínku stojí ještě sekretariát pro suppliky a memoriály (*Segreteria delle Suppliche e dei Memoriali*), jehož vliv na diplomatickou korespondenci byl ale pouze okrajový.

Speciano byl přímo řízen státním sekretariátem, který mu poskytoval bezpečnou jistotu úředního zázemí a kterému byl odpovědný za svou činnost; jmenovitě státnímu sekretáři pro německé záležitosti Minuccimu a kromě něj, od konce září 1592, nejvyššímu státnímu sekretáři pro německé záležitosti Cinziu Aldobrandinimu. S Minuccim jej vázalo osobní přátelství, které trvalo i po jeho vynuceném odchodu ze státního sekretariátu v roce 1595. Minucci, s úzkými vazbami na bavorský dvůr, patřil k tehdejším největším znalcům německé problematiky a byl také autorem řady pamětních spisů pojednávajících o neutěšeném stavu katolické církve v Německu, v nichž kromě aktuálních rozborů také podrobně prezentoval své návrhy na zpětné získání Německa pro katolickou víru, upozorňoval na možná úskalí a radil, jak se jim vyhnout.³⁰ Speciano nepochybně jeho práce znal a mohl je v případě potřeby využívat v každodenní

²⁶ Matteo Argenti, nar. 1561–1612, 1591–1606 sekretář šifer (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. XLVI, pozn. 17; týž: Der Hof Clemens VIII., s. 362, pozn. 326).

²⁷ Antonio Boccapaduli, 1534–1593, 1555 Dr. iur. v Římě, 1572–1585 a 1591–1593 sekretář knížecích brevii, 1574 *Soprintendente a Maestro* papežské kaple, 1574 kanovník u sv. Petra v Římě (Jaitner, K.: Der Hof Clemens VIII., s. 261, pozn. 320).

²⁸ Silvio Antoniani, 1540–1603, 1568 kněžské svěcení, sekretář Sv. kolegia, *Maestro di Camera*, 1593 kanovník u sv. Petra v Římě, sekretář knížecích brevii, 1599 kardinál (DBI, sv. III, Roma 1961, s. 511–515; Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXXXII–LXXXIII).

²⁹ Marcello Vestri da Barbiano, 1588 referendář obojí signatury, 1590 sekretář brevii, 1596 *Abbeviator de Curia*, 1596 kanovník u sv. Petra v Římě (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. XLVII, pozn. 22; týž: Der Hof Clemens VIII., s. 263, pozn. 331).

³⁰ Např. *Discorso sopra il modo di restituire la religione cattolica in Alemagna* (Biblioteca Apostolica Vaticana (dále BAV), Barb. lat. 1322, f. 76–102) či *Stato della religione in Alemagna. Pericoli che soprastano et rimedii* (BAV, Urb. lat. 839, f. 107r–167v). Minucci udržoval stálý kontakt s nepotem Cinziem Aldobrandinim, jemuž věnoval v r. 1599 svůj pamětní spis s návrhy na stabilizaci katolické víry v Německu uložený v Německém historickém ústavu v Římě (Deutsches Historisches Institut in Rom/ Istituto Storico Germanico di Roma, dále DHIR), Acta Minucciana, Ms. Nr. 4, f. 348r–353v).

praxi. Podobně přátelský poměr udržoval Speciano i se svým hlavním nadřízeným Cinziem Aldobrandinim, kterého si velmi vážil a nikdy nepřestal být jeho věrným stoupencem, a to i poté, kdy ve státním sekretariátu převážil vliv jeho mladšího a dravějšího bratrance Pietra. S ostatními sekretáři (Argenti, Boccapaduli, Vestri) byl Speciano pouze v úředním styku, omezeném na řešení úředních úkolů či ojedinělých problémů (distribuce brevií, problém se šiframi pro tajnou komunikaci s ostatními nuncii).

3. Apoštolská komora za Klimenta VIII. v letech 1592–1594³¹

Od vrcholného středověku byla Apoštolská komora (*Camera Apostolica*) nejvyšším finančním úřadem Svatého Stolce, moderně řečeno ministerstvem financí. V čele stál komoří (*Camerarius, Camerlengo*), jehož úřad byl od 16. století přenecháván některému z kardinálů za 60 tisíc skudů. Jeho úloha byla redukována na ověřování jurisdikčních nálezů a na administrativní úkoly uvnitř církevního státu a současně zastával čestný úřad arcikancléře římské univerzity. Jako kardinál-komoří Apoštolské komory působil v letech 1587–1599 Enrico Caetani³².

Dalším důležitým úředníkem papežské komory byl auditor, po kardinálech jeden z nejvyšších kuriálních prelátů. Také tento úřad byl od roku 1588 získáván koupí, a to za 60 tisíc skudů³³. Pro výkon svého úřadu měl auditor k dispozici široké spektrum soudních nálezů v civilních a trestních procesech v oblasti církevního práva včetně procesů s duchovními, působil také jako soudce kléru vyňatého z místní církevní jurisdikce a jako odvolací soudce. Od roku 1590 až do svého zvolení kardinálem v roce 1596 vykonával tento úřad Camillo Borghese³⁴.

Hlavními spolupracovníky kardinála-komořího a faktickými vykonavateli jeho úřední agendy byli komorní klerikové. Pod vedením děkana působili při výkonu soudních pravomocí papežské komory jako jednotný orgán. Sixtus V. v roce 1587 stanovil počet komorních kleriků na 12 a cena za tento úřad byla 40 tisíc skudů. Komorní klerikové byli využíváni pro různé úkoly v komoře

³¹ V tomto exkurzu vycházím z literatury: Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen; týž: Der Hof Clemens' VIII.; Partner, Peter: Papal financial policy in the Renaissance and Counter Reformation. Past and Present 88, 1980, s. 17–62. Exkurz jsem opět doplnila příslušnými biogramy.

³² Enrico Caetani, studium v Římě a v Perugii, 1573 Dr. iur., 1574 referenrář obojí signatury, 1585 patriarcha alexandrijský, kardinál, 1587 kardinál-komoří, 1589–1590 papežský legát ve Francii, 1592 prefekt Kongregace pro biskupy a řeholníky, 1596 papežský legát v Polsku (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. CLXXXII–CLXXXIV).

³³ Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXII.

³⁴ Camillo Borghese, 1552–1621, studium práv v Perugii, Dr. iur., 1588 papežský vicelegát v Boloni, 1590 auditor komory, 1593 zvláštní papežský legát do Španělska, 1596 kardinál a člen Římské inkvizice, 1600 protektor Skotska, 1603 kardinál-vikář pro Řím, 1605 V 16–1621 I 28 papež se jménem Pavel V. (BBKL, sv. 7, 1994, sl. 18–19).

a ve správě církevního státu a působili také jako inspektoři regionálních vlád nebo generální komisaři papežských námořních či pozemních vojenských oddílů. Za Klimenta VIII. vlastnilo komorní klerikát 21 osob. Prezidentem papežské komory (*Presidente della Camera*), který měl na starosti její administrativní chod, byl v letech 1586–1609 Marc' Antonio Olgiate³⁵.

Hodnostně výše než komorní klerikové stál ještě generální komisař papežské komory (*Commissario Generale della Camera*), jemuž příslušel dohled na dodržování jurisdikce papežské komory a na řádný chod komorních jednání. Od doby papeže Sixta V.³⁶ byl získáván komorní komisiariát koupí. Ve sledovaném období zastával tento úřad Paolo Coperchio³⁷.

Kolegium komorních kleriků volilo ze svého středu hlavního pokladníka – správce státního pokladu (*Tesoriere Generale*). Také tento úřad – jako většina úřadů papežské komory – byl na prodej za 60 tisíc skudů. Jeho úkolem bylo vykonávat dozor nad veškerými finančními transakcemi papežské komory a kontrolovat nad kolektoriemi a příjmy z nich. Ve sledovaném období zastával tento úřad Bartolomeo Cesi³⁸ až do svého jmenování kardinálem v roce 1596. *Tesoriere Generale* měl spolu s papežem a kardinálem-komořím jako jediný právo udělovat příkazy centrální pokladně papežské komory, která byla provozována římskou bankou. Na začátku každého pontifikátu docházelo pokaždé k výměně bankovního domu, který papežské finance spravoval. Nově zvolený papež jmenoval nového bankéře, který měl jeho důvěru, generálním depositářem (*Depositario generale*) a většinou současně i tajným správcem státního pokladu (*Tesoriere Secreto*). Kliment VIII. pověřil oběma těmito funkcemi 4. února 1592 Giovanni Battistu Ubertiniho³⁹ z Florencie, který patřil k jeho *famiglii* a spravoval i jmění papežových rodinných příslušníků.

³⁵ Marc' Antonio Olgiate, ?–1627, 1579 referendář obojí signatury, 1586–1609 prezident papežské komory (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXIII, pozn. 19).

³⁶ Sixtus V. (Felice Peretti di Montalto), 1521–1590, 1534 vstup do františkánského konventu u Montalta, studium teologie, 1547 kněžské svěcení, 1548 Mag. Th., 1551 rektor semináře v Sieně, 1553 rektor semináře v Neapoli, 1557 apoštolský vizitátor v Benátkách, 1560 konsultor římské inkvizice, 1558 zakladatel Opaskového bratrstva sv. Františka, 1570 biskup v Sant'Agata de' Goti, 1571 biskup ve Fermu, 1566–1568 generální vikář františkánského řádu, 1585 papež, 1586 stanovil počet členů kardinálského kolegia na max. 70 (platilo do roku 1956), 1588 vydání apoštolské konstituce *Immensa Aeterni*, reorganizace římské kurie, zavedení návštěvy *ad limina Apostolorum*, tj. povinné návštěvy Říma pro všechny biskupy, kde skládali 1x za 5 let účty ze svého úřadu (BBKL, sv. 10, 1995, sl. 599–609).

³⁷ Paolo Coperchio, ?–1600, od 1592 generální komisař Apoštolské komory, 1594 konzistoriální advokát, 1595 fiskální advokát (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXII, pozn. 15).

³⁸ Bartolomeo Cesi, 1568–1621, příslušník vévodské rodiny Acquasparta, studium v Perugii, 1587 Dr. iur., apoštolský protonotář, referendář obojí signatury, komorní klerik, 1590 hlavní pokladník, 1596 kardinál, důvěrník Klimenta VIII. a Pietra Aldobrandiniho, za Pavla V. odešel od papežského dvora (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXVIIIIn.).

³⁹ Giovanni Battista Ubertini, 1592 *Tesoriere segreto e Depositario generale*, za úřad depositáře zaplatil 700 skudů ve zlatě; Sixtus V. možnost zakoupení úřadu zrušil (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXVI, pozn. 38).

Papežská komora poskytovala pražské nunciaturě oficiální finanční záze-
mí. Jí byl Speciano placen a od ní získával i příslušné finanční kompenzace či
refundace za mimořádná vydání, která s chodem nunciatury přímo nesouvisela
(např. vyplácení podpory konvertitům, příležitostně ubytování katolických
vyslanců z ciziny atp.). Problémem bylo, že jak nunciův plat, tak případné kom-
penzace byly vypláceny nepravidelně, často se zpožděním několika měsíců
a Speciano byl odkázán pouze na vlastní omezené finanční prostředky. Z tohoto
důvodu byl v častém písemném styku s Bartolomějem Cesim, kterému odesílal
opětovně urgence a stížnosti. Problémy se stupňovaly od vyhlášení turecké vál-
ky v roce 1593 a následujícího roku přesáhly obvyklou mez. Papežská komora
tehdy poskytovala císaři pravidelnou finanční podporou na vydržování vojska
v Uhrách ve výši 20 tisíc skudů měsíčně a dokonce uvažovala o jejím navýše-
ní, což ale spolu s dalšími výdaji na vnitřní chod a bezpečnost papežského státu
jeho pokladnu neúměrně zatěžovalo a způsobovalo opožděné vyplácení měsí-
čních platů nunciů a jednotlivých podpor. Finanční podpory pro císaře na tu-
reckou válku nedostával Speciano v hotovosti, ale ve směnkách adresovaných
na některý z renomovaných evropských bankovních domů. Za doručení a úče-
lové využití papežské finanční podpory císaři byl Speciano osobně zodpověd-
ný. Ve sledovaném období byl Speciano ve styku s bankovními domy Capponi
v Benátkách, Giustiniani v Římě, Ubbertini ve Florencii a s Torrigiani a Fuggery
v Norimberku.

4. Císařský dvůr a jeho diplomacie v posledním desetiletí 16. století⁴⁰

Od devadesátých let 16. století přenechával císař vedení zahraniční politiky taj-
né radě (*Geheimer Rat, Consiglio Secreto*), zřízené pro tento účel již Ferdinandem I.
Podle dvorského pořádku (*Hofordnung*) z 1. ledna 1527 byla tato rada panovní-
kovým hlavním poradním orgánem v zahraničních záležitostech. Její pracovní
náplní bylo vyřizování došlých depeší císařských vyslanců a listů zahraničních

⁴⁰ Exkurs byl vypracován na základě literatury: Ehrenpreis, Stefan: Kaiserliche Gerichtsbar-
keit und Konfessionskonflikt. Der Reichshofrat unter Rudolf II. 1576–1612. Göttingen 2006;
Gschliesser, Oswald, von: Der Reichshofrat. Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Beset-
zung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806. In: Veröffentlichungen der Kommission
für neuere Geschichte des ehemaligen Österreichs 33. Wien 1942. Hausenblasová, Jaroslava:
Der Hof Kaiser Rudolfs II. Praha 2002; Fellner, Thomas – Kretschmeyer, Heinrich: Die öster-
reichische Zentralverwaltung, I. Abteilung: Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der öster-
reichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749), I. Bd.: Geschichtliche Übersicht. Wien 1907;
Kretschmeyer, Heinrich: Das deutsche Reichsvizekanzleramt. Archiv für österreichische Ge-
schichte 84, 1898; Matoušek, Josef: Turecká válka v evropské politice v letech 1592–1594. Praha
1935; Janák, Jan – Hledíková, Zdeňka – Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích od počát-
ku státu po současnost. Praha 2005.

panovníků.⁴¹ Počet členů nebyl písemně stanoven a byl různý. Složení tajné rady ani její kompetence nebyly přesněji vymezeny a vyplývaly jak z jejího personálního složení, tak z potřeb aktuální politické situace. Tajná rada často zasahovala i do českých záležitostí, byly-li pouze v pravomoci císaře (pak se již nerozlišovalo mezi kompetencí říšskou a českou), ale často i jako poradní orgán císaře, jakožto českého krále. Podobně nejasný byl vztah tajné rady k dvorské radě (*Hofrat*, *Consiglio Aulico*), jejíž kompetence také nebyly přesně stanoveny. Císařův nezáměr o vládní agendu vedl k osamostatnění tajné rady, která zůstávala i nadále panovníkovým poradním sborem, ovšem bez rozhodující pravomoci; v této době se již jednalo většinou pouze o panovníkův formální souhlas nebo podpis. Prostředníkem mezi tajnou radou a císařem byl vicekancléř,⁴² který byl z titulu své funkce jejím členem a dohlížel na vedení protokolů o jejich zasedáních. Vicekancléř v tajné radě referoval jak o obsahu listů zahraničních panovníků adresovaných císaři, tak depeší císařských vyslanců, s nimiž byl i v osobním písemném styku po celou dobu jejich působení v cizině a byl tak hlavním osobou císařské zahraniční politiky.⁴³ Tajná rada nedisponovala vlastní kanceláří, tuto funkci pro ni plnila dvorská kancelář, jejíž sekretáři byli pravidelnými účastníky jejich zasedání. Sekretář německých listů obstarával císařovu korespondenci s říší, sekretář latinských listů vyřizoval korespondenci zahraniční (mimo říši), především listy císařových zahraničních vyslanců; jeho význam byl tedy pro zahraniční politiku nesporně důležitější.

Pro císařskou politiku bylo rozhodující složení tajné rady. V důsledku několikerého úmrtí jejich vůdčích osobností koncem osmdesátých a počátkem devadesátých let 16. století⁴⁴ došlo v jejich řadách ke generační výměně. Deset následujících let, až do svého sesazení, formovali Rudolfovu evropskou politiku „nejmocnější císařovi ministři“ Wolfgang Rumpf⁴⁵ a Pavel Sixt Trautson⁴⁶. Je-

⁴¹ Fellner, T., Kretschmeyer, H.: Die österreichische Zentralverwaltung, s. 37. Instrukce tajné rady z r. 1527 otištěna tamtéž, s. 107.

⁴² Od roku 1559 byl současně i představeným dvorské kanceláře.

⁴³ Kretschmeyer, H.: Das deutsche Reichsvizekanzleramt, s. 491n.

⁴⁴ Roku 1587 zemřel říšský vicekancléř Zikmund Viehauer, počátkem roku 1590 prezident tajné rady Jan Trautson a člen tajné rady Adam z Dittrichštejna a na jaře 1591, po krátkém působení v úřadu prezidenta tajné rady, který převzal po Trautsonově smrti, zemřel i hrabě Leonard Harrach starší.

⁴⁵ Wolfgang Rumpf, sv. pán von Wüloß, původem z Korutan, 1564–1571 s arcivévodou Rudolffem, Arnoštem a Albrechtem ve Španělsku, 1576 XII–1587 nejvyšší komoří, 1593–1600 IX 28 prezident tajné rady, poté spolu s Trautsonem propuštěn, zemřel roku 1606 (Evans, Robert J. W.: Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612, Praha 1997, s. 96n.; Hausenblasová, J.: Der Hof, s. 205, 207, pozn. 7, s. 394, pozn. 1; Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 78, pozn. 60; Janáček, J.: Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987, viz rejstřík; Matoušek, J.: Turecká válka v evropské politice v letech 1592–1594, Praha 1935, s. 42n.).

⁴⁶ Paul Sixt Trautson, hrabě von Falkenstein, syn prezidenta tajné rady Hanse Trautsona a Brigitty, rozené Madruzzo, tety kardinála-protektora říše Ludvíka Madruzzo, 1581–1590 správce úřadu vrchního dvorního maršálka, 1590–1600 X 27 vrchní dvorní maršálek (Evans, R. J. W.: Rudolf II., s. 96n.; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 42n.; Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 78, pozn. 61).

jich souputníkem, a do jisté míry i konkurentem, byl až do své předčasné smrti v roce 1594 říšský vicekancléř Jakub Kurz.⁴⁷ Ve stínu této trojice stáli další nově jmenovaní tajní radové, využívaní císařem k důležitým posláním v Německu: Jan Kryštof von Hornstein zu Grüningen⁴⁸, který přešel roku 1588 k císařskému dvoru ze služeb würzburského biskupa, a Jan Wolf Freimann z Mühlfeldu,⁴⁹ v letech 1587 a 1594 jeden z kandidátů na úřad vicekancléře. Kurz se zasloužil o odstranění největších nepořádků, které panovaly od osmdesátých let 16. století jak v tajné radě, tak v dvorské kanceláři a ochromovaly jejich funkčnost. Jeho „pravou rukou“ byl sekretář latinských listů Jan Barvitiuss⁵⁰, který přišel do dvorské kanceláře z bavorských služeb, a s nímž se Kurz, původem z Bavorska, osobně znal ještě před jeho příchodem na císařský dvůr. Přes spory s Rumpfem a Trautsonem dosáhl Kurz u dvora významného postavení. V jeho domě pod Petřínem se scházela i tajná rada, ke Kurzovi docházeli před svým odjezdem císařští vyslanci pro informace a po svém návratu ke dvoru jej navštěvovali jako prvního. Kurz byl až do své smrti v březnu 1594 v pravidelném styku i s papežským nunciem. Změny ve složení tajné rady se nijak nedotkly jejího konfesijního složení a politického zaměření. Přes značné úsilí říšských protestantů nikdy nepronikl do jejich řad žádný příslušník augsburské konfese, zůstala výlučně katolická a udržela si svůj světský charakter, protože veškeré snahy nunciů dosadit do ní některého z významných prelátů skončily neúspěchem.

Při řešení různých úkolů a problémů přicházely Speciano do styku s trojicí hlavních úředníků – Rumpfem, Kurzem a Trautsonem. Rumpf měl hlavní slovo při udělování audiencí; při císařově stále se stupňující neochotě k jejich udílení

⁴⁷ Jakub Kurz von Senftenau, 1552–1594 III 11, původem z Bavorska, na císařském dvoře od roku 1579, 1581–1583 císařův vyslanec v Kolíně nad Rýnem, 1586 spolu s hrabětem Daunem na obedienním poselství u papeže Sixta V., 1587–1593 správce říšské dvorské kanceláře, 1593 III říšský vicekancléř, manželka Uršula, dcera jeho předchůdce v úřadu Johanna Webera (Hausenblasová, J.: *Der Hof*, s. 205, 207, pozn. 8 a s. 211, pozn. 214; Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, s. 78, pozn. 62; Janáček, J.: *Rudolf II., viz rejstřík*; Matoušek, J.: *Turecká válka*, s. 42n.).

⁴⁸ Hans Christoph von Hornstein zu Grüningen, 1542–1606, ze starého švábského rytířského rodu, 1569 přísedící říšského komorního soudu, pro roce 1574 rada a hofmistr würzburského biskupa Julia Echterera, 1590 říšský dvorní rada a císařský komisař na sjezdu říšských zástupců (*Reichsdeputationstag*), 1589 a 1601 uváděn v seznamech Hofstaatu jako tajný rada (*Allgemeine Deutsche Biographie* (dále ADB) 13, s. 159; Hausenblasová, J.: *Der Hof*, s. 205 a 207).

⁴⁹ Johann Wolf(gang) Freimann von (Hohen) Randeck, 1546–1610, Dr. iur., v seznamech Hofstaatu uváděn roku 1584 jako říšský dvorní rada a 1589 jako tajný rada, 1593 císařským komisařem v Klévsku (spolu s Ludvíkem Hoyosem), 1594 správce úřadu říšského vicekancléře (*Neue Deutsche Biographie* (dále NDB) 5, s. 423n.; Hausenblasová, J.: *Der Hof*, s. 205, 207 a 209; Matoušek, J.: *Turecká válka*, s. 44, 220).

⁵⁰ Johannes Barvitiuss, ca. 1555–1620, původem z Utrechtu, Dr. iur. a Dr. phil., od konce roku 1581 v bavorských službách, 1588 bavorský dvorní rada, poté říšský dvorní rada, 1589 císařský tajný rada, 1592 povýšen do hraběcího stavu, 1589–1607 sekretář latinské expedice říšské dvorní rady, jeden z nejdéle sloužících a nejbližších rádců Rudolfa II., později ve službách arcivévodů Matyáše a Ferdinanda II. (Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, s. 72, pozn. 45; Matoušek, J.: *Turecká válka*, s. 43, 51n.; NDB, sv. 1, s. 615n.).

není divu, že jejich vzájemný vztah nebyl právě srdečný, ale vždy zůstal korektní. S Trautsonem Speciano jednal minimálně. Nejvíce se stýkal s říšským vicekancléřem Jakubem Kurzem, s nímž projednával všechny závažné problémy a Kurz mu také často tlumočil císařova přání a rozhodnutí. Dle Specianovy korespondence se s Kurzem stýkali téměř každý týden, někdy i vícekrát. Vzhledem k dlouhým lhůtám při vyřizování úřední korespondence (termín vyřízení Speciano trefně označoval řeckými kalendami – „alle calende greche“), způsobeným nechutí císaře k úředním záležitostem i laxností a politikařením císařských úředníků, byl Kurz také často hromosvodem Specianových stížností a urgencí a téměř pravidelně se za tyto potíže nunciiovi omlouval. Speciano si cenil jeho dobré vůle, vstřícnosti a spolehlivosti a byl si vědom jeho úřednických kvalit. Přestože jejich vzájemný vztah lze označit spíše jako nadstandardně korektní, nikoli důvěrné přátelský, zpráva o Kurzově smrti se jej hluboce dotkla. Do Říma napsal 15. března 1594: „Kurz dobré paměti byl tím, kdo uváděl věci do pohybu a Jeho Výsost mu věřila více než ostatním...“⁵¹ S Kurzovým dočasným zástupcem Dr. iur. Freimannem ani s řádným Kurzovým nástupcem v úřadu říšského vicekancléře Dr. iur. Corraduzem⁵² si Speciano již tak nerozuměl a nemohl se na ně spoléhat. O Freimannových kvalitách ostatně pochyboval již od jeho mise do Klévaska na podzim roku 1592 (vyslán za Hoyosem), nedůvěřoval mu pro jeho vstřícnost k heretikům a 6. prosince 1594 o něm dokonce napsal do Říma: „řečený pán nemá zdaleka nadání ani schopnosti, které měl Kurz dobré paměti...“⁵³ Z císařových rádců si Speciano nejvíce vážil Hornsteina, s nímž velice dobře vycházel a o němž již v únoru 1593 referoval do Říma, že „je velice vzdělaný a jedním z nejlepších lidí, kteří jsou v těchto krajích“⁵⁴. Byl proto zklamán, když Hornstein, který dočasně převzal Kurzovu agendu spolu s Freimannem, nebyl jmenován do úřadu říšského vicekancléře.

Z dalších císařských radů byl v centru Specianovy pozornosti Ludvík Hoyos⁵⁵, vyslaný na podzim roku 1592 do Klévaska jako císařský komisař

⁵¹ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1594 III 15, Archivio Segreto Vaticano (ASV), Fondo Borghese, serie III, 111 ab, f. 297r–300v, orig.; Biblioteca Ambrosiana Milano (BAMi), D 121 suss., f. 122v–126v, konc.

⁵² Rudolf Corraduz (Corraduci, Korraduz), Dr. iur., zemř. okolo roku 1618, 1593 mimořádný císařský vyslanec gratulační a obedienní v Římě, v březnu 1594 spolu s Hornsteinem dočasně převzetí agendy říšského místokancléře Kurze po jeho smrti, 1601 a 1612 uváděn jako tajný rada, 1601 jako říšský vicekancléř, ale nikoli jako říšský dvorní rada (Evans, R. J. W.: Rudolf II., s. 99, 185, 219 a 284; Hausenblasová, J.: Der Hof, s. 205, 207, pozn. 13 a s. 278, 279; Matoušek, J.: Turecká válka, zejm. s. 57 a 220).

⁵³ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1594 XII 6, BAMi, D 121 suss., f. 529v–530v, kop.

⁵⁴ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1593 II 2, BAMi, D 125 suss., f. 69r–72r, konc.

⁵⁵ Ludwig Gomez von Hoyos, 1551–1600, nejstarší syn Jana (Juana), říšského svobodného pána Hoyose a Judity von Ungnad, 1564 kavalírská cesta do Ingolstadtu a Padovy, 1579 sňatek se Zuzanou Trautsonovou, v seznamech Hofstaatu uváděn roku 1580 jako kráječ, 1584 jako říšský dvorní rada a 1589 jako rada dvorské komory (Hausenblasová, J.: Der Hof, s. 211, 218; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 44).

s úkolem prošetřit tamní poměry (řešila se otázka regentské vlády a šíření kalvinismu) a dodat císaři obširný memoriál, na jehož základě by bylo vydáno císařské rozhodnutí. Hoyosova tříměsíční mise nesplnila očekávaný účel a Speciano měl o něm od té doby, i když ne zcela oprávněně, nevalné mínění. Za zmínku stojí ještě schopný tajný rada Hans Kobenzl⁵⁶, který se osvědčil na podzim roku 1592 jako mimořádný císařský vyslanec do Říma, Florencie, Lukky a Ferrary, kam se odebral se žádostí o papežskou finanční pomoc pro císaře na válku proti Turkům.

Závěrem je třeba zmínit ještě jeden rozšířený nešvar. V souvislosti s vysokými úředníky se u dvora šuškal o velkých úplatcích. Speciano se s tímto problémem setkal v únoru roku 1593 při řešení investitury Modeny a Reggia, za níž byl ferrarský vévoda ochoten dát císaři 200 tisíc skudů; oficiálně se ovšem mluvilo o pomoci císaři na válku proti Turkům. Od ferrarského agenta Ricciho, který v Praze vedl příslušná jednání, se také dozvěděl přesnou výši úplatků daných vysokým úředníkům za „proferarrský“ lobbying u císaře – Rumpf dostal 20 tisíc skudů, Kurz 10 tisíc a Trautson blíže nespecifikovaných „*dalších pár pěkných tisíc*“; Speciano k tomu dodává: „*a vím, že všem je to málo...*“⁵⁷ K těmto úplatkům se vrací ještě v srpnu 1594 (udělení investitury se stále protahovalo), kdy píše do Říma: „*Všem ministrům Jeho Výsosti se dala suma zmiňovaná již několikrát, a proto je tato záležitost neustále protěžovaná tady, kde prezenty mají takovou váhu, že se věc dostala až na kazatelnu...*“⁵⁸ O jiných úplatcích ve sledovaném období se Speciano ve své korespondenci konkrétně nezmiňuje, ale mezi řádky lze vyčíst, že patřily k zaběhnuté praxi. Morálně uvědomělý Speciano sám úplatky nikdy nebral. Např. 7. března 1594 píše Minuccimu: „*...jsem přesvědčen, že jsem nikomu nezavdal důvod k nespokojenosti, za své služby jsem nevzal ani halíř a nepřijímal jsem dary od dvořanů; kdybych tak činil, byl bych sice oblíben, ale zprotivil bych se svým zásadám*“.⁵⁹

⁵⁶ Hans Kobenzl von Proßegg, ?–1594, písař v kanceláři Ferdinanda I., 1558 písař latinských listů, 1559 císařský sekretář pro rakouské záležitosti, 1563 potvrzení šlechtického stavu a zlepšení znaku, 1564 přestup do služeb arcivévody Karla, ale nadále činný v císařových diplomatických misích, 1569–1576 štýrský dvorský vicekancléř, 1576–1591 komorní prezident, 1591–1594 tajný rada, 1581 povýšení do stavu svobodných pánů, komtur řádu německých rytířů, 1575/76 císařský vyslanec v Moskvě, 1588/89 v Krakově, seznámení s Ippolitem Aldobrandinim a jeho synovcem Cinziem, 1592 X–XI mimořádný císařský vyslanec v Římě se žádostí o papežskou finanční pomoc císaři na válku proti Turkům, Florencii, Luce a Ferrare, 1594 účast na říšském sněmu v Řezně jako zástupce Štýrska, zde 16. 8. zemřel (Horvat, K.: Prilozi za hrvatsku povijest iz archiva rimskih. In: *Starine* 34 (1913), s. 80n.; týž: Kobenzelovi izvještaji, 1592–1594, kardinalu Cintiju Aldobrandiniju, državnomu tajniku pape Klementa VIII. In: *Starine* 32 (1907), s. 131–316; Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, s. 51, pozn. 35; Pastor, L.: *Geschichte der Päpste XI*, Freiburg/Br. 1927, s. 200).

⁵⁷ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1593 II 9, BAMi D 125 suss., f. 484v, konc.

⁵⁸ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Řezno 1594 VIII 18, BAMi, D 121 suss., f. 604r–605v, kop.

⁵⁹ Speciano Minuccimu, Praha 1594 III 7, BAMi, D 121 suss., f. 109v–112r, konc.

4.1 Zahraniční vyslanci na císařském dvoře v Praze

Zastoupení zahraničních panovníků u císařského dvora v Praze v posledním desetiletí 16. století bylo reprezentativní. Roku 1592 zde bylo akreditováno šest zástupců zahraničních panovnických dvorů: Nejváženější a první v pořadí po nunciu byl Guillén San Clemente,⁶⁰ zastupující španělského krále, benátského dóžete zastupoval Giovanni Delfini,⁶¹ toskánského velkovévodu Giovanni Battista Concini,⁶² mantovského vévodu Enea Gonzaga,⁶³ ferrarského vévodu Valentino Florio⁶⁴, parmského vévodu Marc'Antonio Ricci⁶⁵, Janovskou republiku Dr. Lelio Costa⁶⁶ a francouzského krále Guillaume Ancel⁶⁷.

Nejbližším Specianovým spolupracovníkem byl španělský vyslanec San Clemente. Jejich úzká spolupráce vyplývala z tradičního spojení španělských a rakouských Habsburků, na nutnost této spolupráce byl také kladen důraz v papežské instrukci a výslovně byla doporučována i ve finální relaci Specianova předchůdce Caetaniho. Spolupráce obou diplomatů přerostla v oboustranné přátelství: San Clemente díky dlouhodobému pobytu u císařského dvora a svým znalostem císařské zahraniční i domácí politiky, důvěrné znalosti dvorského prostředí a přátelství s významnými šlechtici a úředníky byl Specianovou opravdovou podporou, bez níž se často, zejména v počátcích své nunciatury, neobešel. Speciano si získal San Clementeho svými prošpanělskými

⁶⁰ Don Guillén de San Clemente, vrchní hofmistr císařovny Marie, po jejím návratu do Španělska 1581 V 14 vyslancem španělského krále na dvoře císaře Rudolfa II. až do své smrti v roce 1608, rytíř řádu sv. Jakuba z Calatravy (Evans, R.: Rudolf II., viz rejstřík; Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 301, pozn. 23; Marek, Pavel: La embajada española en la corte imperial (1558–1641). Praha 2013; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49; Schweizer, Joseph: Die Nuntiatuur am Kaiserhofe. Die Nuntien in Prag Alfonso Visconte 1589–1591, Camillo Caetano 1591–1592, Nuntiaturrechnungen aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken, hrsg. V. der Görres-Gesellschaft, Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 18, Paderborn 1919, viz rejstřík).

⁶¹ Giovanni Delfini (Delfino, Dolfino), 1545–1622, studia v Padově, 1586 řádným vyslancem Benátské signorie ve Francii, od roku 1590 vyslancem na císařském dvoře v Praze, 1595–1598 v Římě, 1603 biskupem ve Vicenze, 1604 kardinál (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 541, pozn. 1; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49; Schweizer, J.: Die Nuntiatuur, s. 170, viz též rejstřík).

⁶² Giovanni Battista Concini (Concino), 1590 VII–1594 VI rezident toskánského velkovévodu na císařském dvoře, jeho sekretáři byli Curzio Picchena a Giulio Guidi (Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49).

⁶³ Enea Gonzaga, od r. 1591 vyslanec vévody mantovského na císařském dvoře v Praze (Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49; Schweizer, J.: Die Nuntiatuur, s. 388, pozn. 5).

⁶⁴ Valentino Florio, sekretář ferrarského vévody Alfonsa II. d'Este, 1592–1594 ferrarský rezident na císařském dvoře v Praze (Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49).

⁶⁵ Marc'Antonio Ricci, od 1590 agent parmského vévody Ranuccia I. Farnese na císařském dvoře v Praze (Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49; Schweizer, J.: Die Nuntiatuur, s. 414, pozn. 1).

⁶⁶ Dr. Lelio Costa, 1592 agent Janovské republiky na císařském dvoře v Praze (Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49).

⁶⁷ Guillaume Ancel, ?–1615, sekretář francouzského krále, 1589–1593 vyslanec francouzského krále na císařském dvoře v Praze (Kohndorfer-Fries, Ruth.: Diplomatie und Gelehrtenrepublik. Die Kontakte des französischen Gesandten Jacques Bongars (1554–1612), Tübingen 2009, s. 243n.; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 49; Schweizer, J.: Die Nuntiatuur, viz rejstřík).

sympatiemi, důkladnou znalostí španělských poměrů díky svému působení na nunciaturě v Madridu a v neposlední řadě měli společné španělské přátele. S ostatními vyslanci a agenty se Speciano, jakožto hlava diplomatického sboru, setkával pravidelně na bohoslužbách v císařské kapli, na příležitostných akcích (obědy, večere, slavnosti), které i sám pořádal a při řešení aktuálních záležitostí. Kromě něj se ve sledovaném období nejčastěji stýkal s vyslanci ferarrským, mantovským a parmským (vlekoucí se problematika udělení investitury Modeny a Reggia, nástupnictví ve Ferrare) a s vyslancem toskánským (vyslání toskánského sboru na uherské bojiště 1593, snahy toskánského velkovévody o získání královského titulu 1594).

4.2 Císařovi diplomaté v Římě

S početným zastoupením zahraničních vyslanců na císařském dvoře v Praze ostře kontrastoval nedostatečný počet císařských vyslanců v cizině. Ve sledovaném období císaře zastupovali pouze čtyři řádní vyslanci (*ambasciatori, oratori ordinarii*): u papežské kurie v Římě, u španělského dvora v Madridu, u Vysoké Porty v Cařihradu a u benátské Signorie. To mělo své logické opodstatnění: v Římě se projednávaly zásadní říšské církevně-politické záležitosti, v Madridu evropské politické záležitosti společné oběma větvím habsburského rodu, v Cařihradu zase stále aktuální pohraniční spory a problémy císařských poddaných na územích okupovaných Turky a vyslanectví v Benátkách bylo důležité z hlediska informačního. Do jiných zemí byli vyslanci posíláni pouze ad hoc. Císařští vyslanci se rekrutovali z řad vysoké šlechty, většinou byli členy dvorské a tajné rady a převažovali mezi nimi šlechtici z alpských zemí. Ve své činnosti se řídili císařskými instrukcemi a ve sledovaném období mezi nimi nefiguroval žádný příslušník české šlechty. Pokud nebylo obsazeno místo řádného vyslance, zastupovali císařské zájmy sekretáři jednotlivých legací, nešlechtici, většinou s právním vzděláním. Kromě nich zastupovali císaře v zahraničí ještě tzv. komisaři (*commissarii*), hodnostně na přechodu mezi mimořádnými vyslanci a odbornými právními experty, vysílání k prošetření důležitých kauz a problémů (např. Štrasburk, Klévsko). Vyslancem v Římě byl do března roku 1591 Vít Dornberg z Dorneggu,⁶⁸ poté zůstalo vyslanectví téměř dva roky neobsazené a odkázané na kardinála-protektora říše Madruzza. Po mnoha urgencích jmenoval císař v srpnu roku 1592 Leonarda ml. hraběte z Harra-chu zdejším vyslancem, ten však odejel do Říma až v březnu následujícího

⁶⁸ Vít Dornberg z Dornbergu, 1583, císařský vyslanec v Benátkách, 1590 III–1591 III císařský vyslanec v Římě, kde zemřel; Burschel, Peter, Vogel Christine (ed.): Die Audienz: Ritualisierter Kulturkontakt in der Frühen Neuzeit, Köln–Weimar–Wien 2014, s. 186, pozn. 91–94; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 60 a rejstřík.

roku.⁶⁹ Kromě kardinála Madruzza se v tomto mezidobí v případě potřeby angažoval při hájení císařových zájmů také španělský vyslanec u kurie hrabě Antonio Sessa⁷⁰(v císařských instrukcích pro vyslance v Římě bylo výslovně řečeno, že mají vždy postupovat v dohodě se španělským vyslancem). U španělských králů Filipa II. a Filipa III. v Madridu zastupoval císaře do roku 1606 hrabě Jan Khevenhüller,⁷¹ u Vysoké Porty to byl do roku 1592 Dr. iur. Bartoloměj Petz,⁷² vystřídáný v témže roce Bedřichem Kreckwitzem,⁷³ který působil v Konstantinopoli až do vyhlášení turecké války 1. května 1593, a v Benátkách zastupoval dlouhodobě nejmenovaného řádného vyslance sekretář zdejší legace Bernardino Rossi.⁷⁴ Korespondenci se všemi vyslanci a sekretáři v zahraničí obstarával sekretář latinských listů Jan Barvitiuis, jehož vliv na formování císařské diplomacie a na oblast císařovy zahraniční politiky byl dominantní.

Všechny císařovy zahraniční vyslance poznal Speciano osobně. Již na své cestě do Prahy se koncem června 1592 seznámil s dr. Petzem, který se vracel po ukončení své vyslanecké mise z Cařihradu domů. Petz, jeden z nejlépe informovaných znalců turecké problematiky, byl Specianovi prospěšný zejména v době otevřené války s Tureckem, i když ne vždy sdílel Speciano jeho optimismus a měl se na pozoru před jeho ukvapenými závěry, protože, jak napsal do Říma, „*Petz často říká to, co si přeje, aby bylo, nikoli to, co ve skutečnosti*

⁶⁹ Leonard Harrach ml., v srpnu 1592 jmenován císařským vyslancem v Římě, v Římě 1593–1594, syn Leonarda Harracha st., tajného rady arcivévodý Arnošta, člena a v roce 1590 presidenta Tajné rady (Matoušek, J.: Turecká válka, viz rejstřík).

⁷⁰ Antonio Fernández de Cordoba-Cardona y de Requeses, Duque de Soma y Sessa, 1551–1606, od 1592 IV 14 španělský vyslanec v Římě, 1601 španělský státní a válečný rada, 1602–1603 admirál a vrchní velitel Neapolského království, 1603–1606 vrchní hofmistr španělské královny Markéty (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 87, pozn. 12).

⁷¹ Johann Khevenhüller, 1538–1606, z hraběcího rodu s majetky převážně v okolí Villachu, císařský vyslanec v Madridu od roku 1571 (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 165, pozn. 14).

⁷² Bartholomäus Petz (Pezzen), 1574 Dr. iur. v Bologni, 1575 císařský válečný rada, 1587–92 císařský vyslanec v Konstantinopoli, 1594 účast na říšském sněmu v Řezně, titul S. Lateranensis Palatii et Imperialis Consistorii comes, 1601 uváděn jako říšský dvorní rada, 1603 povýšen do stavu svobodných pánů, zemřel roku 1605 (ADB 53, s. 41–47; Hausenblasová, J.: Der Hof, s. 211, 215, pozn. 41; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 33, 299; Niederkorn, Jan Paul: Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606), s. 556).

⁷³ Friedrich von Kreckwitz, z lužicko-slezského šlechtického rodu, konverze ke katolicismu, 1592 III– 1593 III vyslanec u vysoké Porty, 1584, 1589 uváděn v dvorských seznamech jako říšský dvorní rada, na počátku turecké války zajat na rozkaz paši Sinana, zemřel na útrapy tureckého zajetí roku 1594 v Bělehradu (ADB 17, s. 100; Hausenblasová, J.: Der Hof, s. 211, 215, Anm. 31; Loebel, Anton H.: Zur Geschichte des Türkenkrieges von 1593–1606. In: Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft 6, 1899; 10, 1904; týž: Der Schlesier Friedrich von Kreckwitz als Kaiserlicher Gesandter bei der hohen Pforte. In: Zeitschrift des deutschen Vereins für Geschichte Mährens (dále ZVGS), XLVIII (1914), S. 160–173, passim; Matoušek, J.: Turecká válka, zejména s. 33n. a 92n.).

⁷⁴ Bernardino Rossi, císařský sekretář v Benátkách (Matoušek, J.: Turecká válka, viz rejstřík; Niederkorn, J.P.: Die europäischen Mächte, viz rejstřík).

je.⁷⁵ Petzova nástupce Kreckwitze poznal v Praze pouze letmo. Zato císařova vyslanec ve Španělsku Khevenhüllera poznal důkladně. V srpnu 1592 přijel Khevenhüller na přání španělského krále do Prahy projednat císařův neustále odkládaný sňatek se španělskou infantkou Isabellou Klárou Evžení a otázku Rudolfova nástupnictví v říši. Po téměř šesti měsících, aniž by něčeho dosáhl, se vrátil zpět do Madridu, ale Speciano s ním zůstával v kontaktu i nadále při řešení španělské vojenské a finanční pomoci císaři na válku proti Turkům a při jednáních o vstupu Španělska do protiturecké ligy, formované papežem Klimentem VIII. V Benátkách nebyl v této době stálý císařský vyslanec, ale z nunciaturní korespondence vyplývá, že Speciano byl v kontaktu se sekretářem tamního vyslanectví Rossim při řešení některých pro císaře zvláště nepříjemných otázek (výstavba benátské protiturecké pevnosti Palma ve Friaulu na rakouském území, problémy s piraterií Uskoků, uzavření spojenectví císaře s Benátkami a jejich vstup do protiturecké ligy). Nejvíce trápení měl Speciano s císařovým vyslancem v Římě Harrachem ml., který zdaleka nedosahoval kvalit svého otce, na svůj úřad jednoznačně nestal a v roce 1594 dokonce Speciana u kurie očerňoval.

4.3 Instituce kardinálů-protektorů

Zbývá ještě zmínit instituci kardinálů-protektorů,⁷⁶ která měla důležitou funkci spojovacího článku jednotlivých panovnických dvorů s kurií. Kardinálové-protektoré zastupovali v kardinálském kolegiu a v kongregacích zájmy zemí jim svěřených, pokud se v nich projednávaly záležitosti týkající se těchto zemí. Nejčastěji se jednalo o obsazování uprázdněných míst světské i řeholní hierarchie, ale významnou roli hráli také v konklávích, kde podle instrukcí „svých“ panovníků lobovali pro zvolení některého z adeptů na papežský úřad. Byli jmenováni panovníkem příslušné země a jejich jmenování podléhalo papežskému souhlasu. Kardinálové-protektoré udržovali stálý písemný styk jak s panovníky a panovnickými dvory, tak s představiteli církevní hierarchie jim svěřených zemí. Politický význam kardinálů-protektorů se odvíjel od jejich osobních vlastností a diplomatických schopností i od aktuální politické konstelace a byl proto velmi různý. Koncem 16. století mělo v kardinálském kolegiu faktický politický vliv pět kardinálů-protektorů: říše, španělský,

⁷⁵ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1594 XII 26, BAMi, D 121 suss., f. 564v–570v, konc.
⁷⁶ K problematice kardinálů-protektorů a kardinálů-viceprotektorů viz Wodka, Josef: Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der römischen Kurie. Innsbruck – Leipzig 1938 (včetně chronologických přehledů); Faber, Martin: Scipione Borghese als Kardinalprotektor. Studien zur römischen Mikropolitik in der frühen Neuzeit (= Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz. Abteilung für Abendländische Religionsgeschichte. Bd. 204). Mainz 2005; Blaas, Richard: Das Kardinalprotektorat der deutschen und der österreichischen Nation im 18. und 19. Jahrhundert. Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 10, 1957, s. 148–185.

francouzský, benátský a savojský. Zájmy císařovy zde zastupovali dva kardinálové: kardinál-protektor říše, častěji uváděný podle dobového úzu jako protektor Germánie (*Protettore dell' Imperio, di Germania*) a kardinál-protektor dědičných zemí (*Protettore dei stati patrimoniali*), nazývaný někdy rakouským. Kardinál-protektor uherský, objevující se v 1. polovině 16. století, již v této době zmiňován není.

Protektorem Germánie byl po dlouhá léta, od roku 1573 až do své smrti v roce 1600, tridentský biskup a kardinál Ludvík Madruzzo, v osmdesátých letech 16. století ústřední postava kardinálského kolegia a kreator papežů. Kromě císaře zastupoval v kardinálském kolegiu také španělského krále, protože nominální kardinál-protektor španělský byl pro svou neschopnost a neuspořádaný osobní život zcela bez vlivu. Madruzzo byl v písemném styku s oběma panovníky, na jejichž dvorech měl i své agenty, a tlumočil jejich přání v papežské konsistoři, kongregacích i v konklávích. Pro funkci kardinála-protektora říše jej předurčovaly jeho důkladné znalosti německých poměrů, získané z četných legací v říši. V této oblasti s ním mohl držet krok pouze státní sekretář Minuccio Minucci. V dobách, kdy nebylo obsazeno místo řádného císařského vyslance v Římě, byl Madruzzo jediným obhájcem císařových zájmů u kurie. Vykonyvání protektorské funkce bylo úkolem velmi čestným, ale málo výnosným a velmi namáhavým. Starý a nemocný Madruzzo, mentálně však stále v dobré kondici, proto od konce osmdesátých let 16. století stále častěji pobýval ve svém biskupském paláci v Tridentu. V Římě zůstával jeho osobní sekretář a důvěrník Carlo Crotta,⁷⁷ s nímž byl ve stálém písemném styku, stejně jako s císařským dvorem v Praze. Madruzzova častá nepřítomnost v Římě si vyžádala jmenování viceprotektora říše.

Také kardinálové-viceprotektori byli jmenováni panovníkem příslušné země a poté schvalováni papežem. Jejich pravomoci byly stejné jako protektorů, s nímž konzultovali všechny důležitější záležitosti a které zastupovali v době jejich nepřítomnosti u kurie. V letech 1587–1593 byl viceprotektorem říše kardinál Filip Spinola,⁷⁸ původem z janovské patricijské rodiny. Po jeho smrti se ucházel o funkci viceprotektora říše kardinál Ottavio Paravicini.⁷⁹ Po delším váhání, a s ohledem na Madruzzovo doporučení, císař jeho kandidaturu přijal.

⁷⁷ Carlo Crotta (Grotta), hofmistr, sekretář, důvěrník a příležitostný agent kardinála Madruzzo, 1594 účast na říšském sněmu v Řezně, zemř. 1597 (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 354, pozn. 1; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 64).

⁷⁸ Filippo Spinola, 1560 referendář obojí signatury, 1566 biskup v Bisignanu, 1569 v Nole, 1583 XII 12 kardinál, 1587–1593 kardinál-viceprotektor říše, prefekt Kongregace biskupů a řeholníků, zemřel 1593 VIII 20 (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. XCIII; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 62n.; Schweizer, J.: Die Nuntiatur, s. 575, pozn. 1).

⁷⁹ Ottavio Paravicini, 1552–1611, z římské šlechtické rodiny, 1584 biskup v Alexandrii, 1587–1591 legát a latere ve Švýcarsku, 1591 kardinál, 1593 kardinál-viceprotektor říše, 1600 kardinál-protektor říše (Matoušek, J. Turecká válka, s. 64n.; Schweizer, J.: Die Nuntiatur, viz rejstřík).

Paravicini však v Římě obstarával pouze běžnou církevní agendu, v závažných záležitostech se císařská diplomacie vždy obracela na Madruzzo.

Protektor dědičných zemí měl ve srovnání s kardinálem-protektorem říše pro císařskou politiku význam spíše okrajový a jeho aktivity se týkaly pouze církevně správních záležitostí. Ve sledovaném období vykonával tuto funkci kardinál Ondřej Rakouský.⁸⁰ Protože prodléval často mimo Řím, zastupoval ho trvale viceprotektor dědičných zemí kardinál Alfonso Gesualdo,⁸¹ děkan kardinálského sboru.

S kardinály-protektory i viceprotektory Speciano spolupracoval s různou intenzitou po celé sledované období. Nejintenzivnější byla jeho spolupráce s kardinálem Madruzzoem, s nímž úzce spolupracoval zejména v říjnu až listopadu 1593, kdy byl Madruzzo vyslán papežem do Prahy, kde měl osobně projednat několik ožehavých otázek. V první řadě to byla otázka Rudolfova nástupnictví v říši, kterou císař tvrdohlavě odmítal řešit, dále záležitosti turecké války, zejména způsob výplat a účelné využití papežské finanční pomoci císaři na tuto válku, a v neposlední řadě to byly problémy spojené s Maxmiliánovými ambicemi na polský trůn, které brzdily vstup Polska do protiturecké ligy. Speciano dokázal Madruzzoa zainteresovat i v českých církevně náboženských problémech; výsledkem byl společný memoriál císaři o neutěšené náboženské situaci v Čechách a o nutnosti splynutí utrakvistů s katolíky. A v Madruzzoovi našel i vítaného spojence v boji s českým vicekancléřem Želinským, který mu byl dlouhodobě trnem v oku a o jehož odstranění se marně snažil po celý svůj pobyt v Praze. S Madruzzoem i s jeho sekretářem Karlem Crottou byl Speciano v písemném styku i po Madruzzoově odjezdu z Prahy na sklonku října 1593. K další široké spolupráci Speciana s Madruzzoem došlo v květnu až září následujícího roku na říšském sněmu v Řezně, kterého se oba zúčastnili v úloze papežských legátů. Podobně jako v Praze, tak i v Řezně byla jejich spolupráce velice plodná; oba legáti zde podali císaři dvanáct memoriálů k aktuálním problémům v říši i v Čechách. Speciano měl v Madruzzoovi vítanou oporu a využíval jeho silnou osobnost k nátlaku na císaře, aby se státnickými otázkami zabýval. Hlavní starostí císaře na říšském sněmu však byly finance na válku s Turky, k ostatním záležitostem

⁸⁰ Ondřej, arcibiskup rakouský, 1558–1600, syn arcibiskupa Ferdinanda Tyrolského a Filipíny Welserové, 1576 studium v Římě, 1576 XI 19 kardinál, 1580 probošt v Murbach-Luders, 1580 koadjutor v Brixenu, 1589 biskup kostnický, 1590 kníže-opat v Reichenau, 1591 biskup brixenský, 1598 IX 12–1599 VIII 31 místopředseda rakouského arcibiskupa Albrechta ve španělském Nizozemí (BHRR, s. 21n.; HC I, s. 45, 141; Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, S. 70–I, pozn. 42; Matoušek, J.: Turecká válka, s. 65; NDB III, s. 43n.).

⁸¹ Alfonso Gesualdo, z neapolské rodiny knížat z Venosy, 1562 III 10 kardinál, 1574 protektor Neapolského království, od roku 1581 viceprotektor rakouských dědičných zemí, 1591 protektor Portugalského království, 1591 děkan kardinálského kolegia, 1596 kardinál neapolský, zemřel 1603 (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. LXXXn.; Moroni, G.: Dizionario di erudizione storico ecclesiastica, sv. 29. Venezia 1844, s. 107n.; Wodka, J.: Zur Geschichte, s. 64, 93, 112).

zaujímal, jako vždy, laxní postoj. Jak vyplývá ze Specianovy korespondence s Římem, byl první memoriál o církevních poměrech v Čechách podán císaři v polovině června 1594, o týden později to bylo dalších jedenáct memoriálů věnovaných aktuálními otázkám projednávaným na říšském sněmu. Memoriály ale zůstaly bez jakékoli císařovy reakce a všechny urgencye jejich vyřízení byly marné. Madruzzo, znechucený císařovým mlčením, opustil Řezno 11. srpna a Speciano po něm převzal funkci korespondenčního informátora Říma o dění na říšském sněmu. Omluva dr. Corraduze z téhož dne se slibem brzkého vyřízení podaných memoriálů, která byla bezprostřední reakcí na Madruzzův odjezd, byla jen slabou náplastí na marné snažení obou legátů a ještě 18. prosince si Speciano stěžuje do Říma, že memoriály podané v Řezně nebyly dosud vyřízeny.

S kardinálem Gesualdem Speciano úzce spolupracoval zejména v roce 1593, kdy se řešilo obsazení arcibiskupského stolce. Od smrti arcibiskupa Martina Medka počátkem února 1590 uplynuly téměř tři roky, než po dlouhých tahanicích jmenoval císař 14. prosince 1592 Zbyňka Berku z Dubé pražským arcibiskupem. Kardinál Gesualdo figuroval v Berkově informativním procesu, který byl započat začátkem roku 1593 a o němž bude řeč později. S kardinály Spinolou a Gesualdem spolupracoval Speciano intenzivně již v létě 1594 při zajišťování finanční pomoci Svatého stolce císaři na válku proti Turkům. Jak informuje sekretář Minucci 22. července Speciana, oba kardinálové osobně prezentovali Klimentu VIII. císařův list s prosbou o pomoc.⁸² První papežská pomoc, byť skromná, na sebe nenechala dlouho čekat, neboť již 10. srpna referuje Speciano do Říma, že prodjednal s Kurzem využití 20 tisíc skudů poukázaných císaři z Říma a složených u bankovního domu Torrigiani v Norimberku.⁸³ Oba kardinálové se i nadále angažovali při naplňování papežova úsilí o vybudování protiturecké ligy evropských panovníků.

5. Speciano v Praze v letech 1592–1594

Na jaře roku 1592 došlo k obvyklé výměně nunciů u císařského dvora v Praze, k níž pravidelně docházelo přibližně po třech letech.⁸⁴ Papež Kliment VIII. se tentokrát rozhodl svěřit pražskou nunciaturu Cesaru Specianovi, kterého pro tento úkol předurčovalo jeho právnické vzdělání, dlouholeté působení

⁸² Minucci Specianovi, Řím 1592 VII 22, ASV, Fondo Borghese, serie I, vol. 804, f. 79r–84v, kop.; Segr. Stato, Germania 15, f. 55v–58r, kop.; Fondo Pio 151, f. 36r–38v, kop.

⁸³ Speciano papeži Klimentu VIII., Praha 1592 VIII 10, BAMi, D 124 suss., f. 51v–57v, konc.

⁸⁴ Papežovo rozhodnutí sdělil kardinál Peranda 1592 II 29 dosavadnímu nunciovi u císařského dvora Camillu Caetanimu osobním dopisem [Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Ottobon. lat. 2199, s. 369–372].

ve službách Karla Borromea a podíl na jeho reformních akcích, zkušenosti nabyté praxí v kuriálních úřadech, úspěšná správa cremonske diecéze a zejména jeho tříleté působení na nunciatuře v Madridu v letech 1586–1588. Svou roli jistě sehrála i papežova osobní známost se Specianem, datovaná od roku 1571. Po papežově rozhodnutí o instalaci nového nuncia v Praze následovaly další nezbytné kroky. V první řadě bylo třeba císařova souhlasu, a proto již 29. února 1592 sdělil kardinál Peranda⁸⁵ osobním dopisem papežovo rozhodnutí stávajícímu nunciu u císařského dvora Camillu Caetanimu.⁸⁶ Peranda, zřejmě aby předešel Rudolfově podezřívavosti, neopomněl zdůraznit, že se jedná o osobní, nikým neovlivňované papežovo rozhodnutí. Specianovo jmenování bylo císařem přijato zřejmě bez problémů, alespoň z nunciaturní korespondence nejsou známy žádné námitky. O Specianův souhlas nešlo, vyplýval z církevní disciplíny a jeho povinností byla poslušnost příkazů nadřízeného. Přesto Speciano, vědom si diametrální odlišnosti poměrů v říši a ve Španělsku, které důvěrně znal ze svého předchozího působení, dlouho váhal a věřil do poslední chvíle, že bude nahrazen jiným kandidátem. Dalším krokem bylo vyřízení nezbytných úředních formalit, tj. vydání příslušných písemností potřebných pro cestu nuncia do nového působení a pro výkon jeho úřadu. To byl úkol státního sekretariátu a rychlost jejich vyřízení je dokladem funkčnosti kuriálního byrokratického aparátu: čistopis papežské instrukce⁸⁷, jejímž autorem byl Minuccio Minucci, má datum 5. května, Specianovy šifry⁸⁸ z pera Mattea Argentiho nesou datum 7. května, příslušná pověřovací brevia⁸⁹, jejichž autorem byl sekretář knížecích brevií Antonio Boccapaduli, jsou ze 14. května, glejt⁹⁰ vyhotovený sekretářem brevií Marcellem Vestrim má datum 20. května a Specianovy fakulty⁹¹ od téhož sekretáře nesou datum 22. května.

⁸⁵ Kopie Perandova listu viz pozn. 84.

⁸⁶ Camillo Caetani, 1552–1602, 1573 Dr. iur. v Perugii, 1573 komendatární opat v San Vincenzo al Volturno u Isernie, 1588 patriarcha alexandrijský, 1589 v legaci svého bratra Enrika do Paříže, 1591–1592 V nunciu na císařském dvoře v Praze, 1593–1599 nunciu na královském dvoře v Madridu (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. CLXXIX–CLXXXI).

⁸⁷ Minuccioho koncept papežské instrukce měl původně datum 1592 IV 26, Minucci jej z blíže neuvedených důvodů posunul na 5. květen. Vlastnoruční koncept Specianovy instrukce z pera Minuccioho je uložen v jeho pozůstalosti v Německém historickém ústavu v Římě (Acta Minucciana, Ms. 11, f. 190r–213v). Originál této instrukce se nedochoval, kopie jsou uloženy ve Vatikánském tajném archivu (Bolognetti 42, f. 2r–17v) a ve Vatikánské apoštolské knihovně (Urbinatus latinus 866, fol. 277r–290v; Ottobonianus latinus 3185, f. 124r–153v). Jejich tištěnou podobu viz Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. 53–79 a Schweizer, J.: Die Nuntiatur, s. 589–605).

⁸⁸ Kopie šifer a šifrovacího klíče jsou uloženy ve Vatikánské apoštolské knihovně (Chigi M II 56, f. 76r–77v).

⁸⁹ Kopie pověřovacích brevií jsou uloženy ve Vatikánském tajném archivu (Arm. XLIV 37, f. 113r–14v, Kop.).

⁹⁰ Kopie glejtu je uložena ve Vatikánském tajném archivu (Sec. Brev., Reg. 191, f. 205r, Kop.).

⁹¹ Kopie fakult jsou uloženy ve Vatikánském tajném archivu (Sec. Brev., Reg. 354, f. 69r–76r a Reg. 191, f. 249r–251v, Kop.; Arm. XLV, 43, f. 82r, Kop).

Po přijetí úřadu odjel Speciano koncem května 1592 z Říma přes Sienu do Cremony, kde zařídil vše potřebné k odjezdu a počátkem července se vydal do Prahy⁹². Cestu mu usnadňoval glejt a pověřovací brevia. Cestoval přes Trident do Innsbrucku, kde vykonal zdvořilostní návštěvu u arcivévody Ferdinanda Tyrolského, odtud do Lince, kde navštívil arcivévodu Matyáše a poté zamířil do Vídně, kde se mu dostalo audience u arcivévody Arnošta. Do Prahy přibyl 29. června 1592⁹³ a byl slavnostně uvítán končícím nunciem Camillem Caetaním⁹⁴, který v Praze zůstal ještě další měsíc, aby Speciana zasvětil do úřední problematiky, zařídil vstupní audienci u císaře, kam jej doprovodil a oficiálně představil císaři a poté dvoru. Do Prahy Speciano nepřijel nepřipraven. Jak již bylo řečeno výše, z Říma byl vybaven obligátní papežskou instrukcí a fakultami a při oficiálním slyšení jak u papeže, tak ve státním sekretariátu získal další důvěrné informace, které nemohly být svěřeny papíru. V Praze k nim přibyla ještě další důležitá písemnost, když mu Caetani odevzdal svou závěrečnou relaci, která jej podrobně uváděla in medias res jeho úřadu.

Jak ale tyto písemnosti vypadaly po formální stránce a jaký byl jejich obsah? Pozastavme se nejprve u papežské instrukce a u fakult; oba druhy písemností byly alfou a omegou Specianova působení v Praze. V případě papežské instrukce bylo nespornou výhodou, že státní sekretář pro Německo Minucci, který ji koncipoval, byl Specianovým dlouholetým přítelem a velkým znalcem německých poměrů. Jak bylo řečeno v úvodním exkurzu o papežské diplomacii, patřily instrukce pro papežské nuncie k jejím základním kamenům. V 16. století se vyprofilovalo vnitřní členění instrukcí na tři části, které v podstatě kopírovaly stavbu středověké listiny.⁹⁵ Preambule (protokol) obsahovala oslovení nuncia a obecný obsah jeho pověření, nejdůležitější část (narratio), členěná do více odstavců, přinášela výčet hlavních úkolů včetně aktuálně dosažených výsledků i cenné informace o důležitých osobách, s nimiž bude mít nuncius co do činění v místě své legace, a závěrečná část (eschatokol) obsahovala technické a protokolární náležitosti. Instrukce byly původně psány latinsky, od 2. poloviny 16. století převažuje italština. Vzhledem ke své důležitosti byly již od poslední čtvrtiny 15. století ve státním sekretariátu uchovávány pro služební účely koncepty nebo kopie papežských instrukcí ve zvláštních svazcích a v případech

⁹² Poslední Specianův dopis z Cremony je datován 1592 VI 3.

⁹³ O svém příjezdu informoval Speciano státního sekretáře Minucciho hned následující den, 1592 VI 30 (Biblioteca Ambrosiana, Milán, Ms. D 124 suss., f. 18v–19v, konc.).

⁹⁴ Ceremoniál slavnostního uvítání nového nuncia odstupujícím nunciem a zástupci diplomatického sboru akreditovanými u císařského dvora 1 míli před Prahou popisuje v roce 1581 Pompeo Vizani, osobní sekretář nuncia Ottavia Santa Croceho (Pazderová, Alena: Jak vypadala nunciova domácnost? Mikrosonda do každodenního života pražské nunciatury ve 2. polovině 16. století, *Paginae historiae* 22/2, Praha 2014, s. 391.

⁹⁵ Terminologii, historii a diplomatický rozbor papežských instrukcí z pontifikátu Klimenta VIII. viz Jaitner, K.: *Die Hauptinstruktionen*, Kap. II: *Aktenkunde*, s. XXXIII–XLII.

potřeby byly využívány při koncipování instrukcí nových.⁹⁶ Je to markantní zejména u instrukcí pro papežské nuncie k císařskému dvoru z 2. poloviny 16. století, neboť problémy, které s sebou přinášela reformace, byly dlouhodobého charakteru (tzv. *negotii pendentis*) a dědily se z nuncia na nuncia. To je i Specianův případ: v jeho instrukci nalézáme pasáže doslovně převzaté nejen z instrukce jeho předchůdce Caetaniho, ale i Caetaniho předchůdců, stejně jako v instrukcích Specianových následovníků, Farneseho⁹⁷ a Spinelliho,⁹⁸ pasáže z instrukce Specianovy⁹⁹.

Specianova papežská instrukce je délkou přímo úměrná své důležitosti: její dochovaný originální koncept má 50 folií, kopie pak okolo 35 folií. Psána je v italském jazyce. V úvodní preambuli je obecné sdělení o papežově úmyslu obnovit katolictví v říši a zdůrazněn vzor císaře, připomenuta důležitost katolických rádců, nutnost obsazení uprázdněných biskupství a upozornění na nebezpečí ohrožující katolickou víru. Vlastní obsah instrukce (narratio) je členěn podle zemí: Uhry – země České koruny – Německo. Uvnitř nich pak vytyčuje hlavní problémy, které je třeba řešit: v Uhrách nedostatek katolických duchovních a velitelů v pohraničních posádkách a obsazení uprázdněných biskupství, v Čechách dovést do úspěšného konce splynutí husitů s katolíky, odstranit negativní reformační projevy a napravit neutěšený stav míšeňské diecéze. Největší pozornost je věnována Německu: V první části jsou nastíněny všeobecné problémy (význam říšské církve, nutnost předchozího papežského souhlasu při jmenování biskupů a udílení císařských regálů, upozornění na požadavky protestantů, význam říšského komorního soudu pro konfesijní otázky a potřeba vzájemné komunikace mezi nuncií na území říše), ve druhé části je pozornost zaměřena na některá zvláště významná říšská témata (publikace závěrů tridentského koncilu, otázka nástupnictví v Jülišsku-Klévsku, štrasburský biskupský spor v důsledku zdejší dvojí biskupské volby, problém s protestanty v Cáchách, Halberstadtu, Osnabrückeru, Lübecku a v Brémách, význam Brém pro christianizaci severu). Na závěr (eschatokol) je připomenuta potřeba zřízení jezuitské koleje v Linci a jmenování císařského vyslance v Římě,

⁹⁶ Kraus, A.: Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII., 1623–1644. Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats. In: Römische Quartalschrift 29, Supplementheft, Rom–Freiburg i. Br.–Wien 1964, s. 219, pozn. 7.

⁹⁷ Ferrante Farnese, 1542–1609, referendář obojí signatury, 1572 biskup v Montefiascone, 1573 biskup v Parmě, 1594 správce Marche, od podzimu 1596 jmenován Specianovým nástupcem, odjezd do Prahy kvůli zdravotním problémům neustále odkládal a do Prahy nikdy nedorazil (Jaitner I, s. 199n.; Jaitner II, s. CXCIIn.).

⁹⁸ Filippo Spinelli, ?–1616, 1592 koadjutor biskupství v Policastru a titulární arcibiskup rhodský, 1597 komorní klerik, 1598–1603 nuncius na císařském dvoře v Praze (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. CCLIII–CCLIV).

⁹⁹ Blíže viz též diplomatický rozbor instrukcí v úvodu edice Kristen, Zdeněk: Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628, tom. 3: Epistulae et acta Johannis Stephani Ferrerii 1604–1607, vol.1/1. Praha 1944, s. 5–28.

poté následuje jmenovitý výčet vlivných císařských rádců a závěrečné formule (Regest papežské instrukce viz Příloha 1).

Nyní se zaměříme na fakulty.¹⁰⁰ Pro své duchovní působení byli nunciové vždy vybavováni různými pravomocemi (fakultami), jejichž šíře závisela na tom, kdy a kam byli vysíláni. Tyto fakulty jim byly odevzdány před odjezdem do místa působení ve formě papežského breve. Specianovy fakulty z 22. května 1592 jsou typickou ukázkou fakult koncipovaných v potridentské době: byly rozsáhlé, s důrazem na široké pravomoci v oblasti vizitací a církevní reformy, ale pravomocí místních biskupů se dotýkaly pouze výjimečně. Také fakulty byly koncipovány, stejně jako papežské instrukce, po vzoru středověkých listin a měly tři části. Protokol obsahoval pozdrav Specinovi, definici úřadu legáta a latere a vymezení obvodu jeho působnosti v říši. Narratio vypočítává Specianovy pravomoci v oblasti civilního a trestního církevního práva. Podle dobového úzu nemají tyto pravomoci logický sled podle jednotlivých oborů práva, jak bychom očekávali, ale jsou vzájemně promísené – od oprávnění přijímat veškerá opatření pro zachování církevní disciplíny a církevních zákonů, přes vizitační pravomoci v diecézích, prelaturách, farách, kláštřích a konventech, vyšetřování a trestání provinilců proti církevním nařízením, absolve, dispensy, výnosy v oblasti trestního a civilního soudnictví, udělování odpustků, právo jmenovat veřejné notáře a písaře až po udělení jednoduchých beneficí či povolování konzumace jídel zakázaných v postní době. Závěrečný eschatokol pak odkazuje na závazné dokumenty (Regest Specianových obecných fakult viz Příloha 2). Generální fakulty stejného data opravňovaly Speciana k rozhovorům s heretiky a schismaticy a ke čtení a cenzuře zakázaných knih. Další generální fakulty z 23. května 1592 obsahují oprávnění absolvovat veřejně i neveřejně heretiky a schismaticy, a to i opakovaně, a po předchozí veřejné abjuraci před důvěryhodnými svědky a notářem, a po jejich slibu, že nebudou opakovat svá pochybení, je navracet do lůna katolické církve za pomoci dvou i více mistrů teologie. Dále oprávnění dispensace od iregularit, v případě kleriků od překážek bránících jejich svěcení, v případě laiků od překážek bránících jim v přijetí veřejných úřadů, a možnost delegovat tyto fakulty na biskupy a představené řádů. Podobně jako papežské instrukce, tak také fakulty pro nuncie vysílané do říše ve 2. polovině 16. století měly ustálený charakter a vykazovaly shodné pasáže převzaté z fakult předchůdců.

Pro Specianovu cestu do Prahy byl dále nezbytný glejt (*salvus conductus*), zaručující mu svobodný průjezd všemi územími, což bylo jednoduché breve, v němž papež oznamoval všem čtoucím Specianovo vyslání jakožto svého nuncia k císaři Rudolfovi a požadoval od nich, aby mu vycházeli vstříc a nebránili mu v jeho poslání.

¹⁰⁰ K problematice fakult viz stále aktuální Steinherz, Samuel: Die Facultäten eines päpstlichen Nuntius im 16. Jahrhunderte. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 19, 1898, s. 327–342.

Příslušná pověřovací brevía, která měl Speciano předkládat cestou a v Praze, sloužila k těmž účelům. Rozdíl byl v tom, že nebyla adresována všem čtoucím, ale konkrétním osobám, a měla mu zaručit nejen přístup k nim, ale také jejich podporu a přízeň. Osobní, byť krátký papežův list byl vnímán příjemci jako pocta a závazek, vždyť nuncius byl prodlouženou rukou papeže a papež jím dával najevo, že dotyčného zahrnuje mezi důvěryhodné osoby. To ale platilo spíše v případě šlechticů Viléma z Rožmberka a Jiřího Popela z Lobkovic a císařských úředníků Rumpfa, Trautsona, Barvitia a dalších; v případě světských knížat, jejichž územími nuncius projížděl, a v případě císaře a rakouských vévodů se jednalo o běžnou praxi a samozřejmou zdvořilost, byť byl cíl stejný. Pro případ potřeby nechyběla ani pověřující brevía *in bianco*.

Pro každého nuncia byl v sekretariátu šifer sestavován zvláštní šifrovací klíč a byly mu přiděleny jeho osobní šifry. Ve Specianově případě v nich byli číselnými kódy označeni papež (02), nunciové (např. 384 mons. patriarcha Caetano), panovníci a panovnické domy (07 císař, 295 Rakouský dům atp.), významní šlechtici (242 arcivévoda Maximilián, 393 španělská infantka Maria Clara Eugenie, snoubenka Rudolfa II. atp.), důležité osoby světské i duchovní, země a národnosti (274 Čechy, 470 Němci atp.), města (378 Praha, 482 Vídeň atp.), široký rejstřík věcné problematiky, např. apoštolské breve (235), desátky (289), koncil (296), konfese (226 katolíci, 344 luteráni atp.), rebelie (369), řády (387 jezuité atp.), válka (352), ale i tituly (408 J. Exc.), úřední hodnosti (403 sekretář), jednotlivá písmena (např. 28, 38, 48 = a), jednotlivá slova (20 = být) a spojky (např. 53, 83 = s). Kromě číselných kódů byly užívány i tečky a zvláštní značky nad počátečními číslicemi nebo písmeny (např. 55 s tečkou nad počáteční pětkou = naposledy). K těmto šifrám obdržel Speciano také šifry pro svou korespondenci se svými kolegy-nuncii polským, štyrskohradeckým a kolínským.

Podle ustáleného úzu bylo povinností nunciů na konci jejich legace vypracovat tzv. finální relaci, v níž bilancovali výsledky svého působení a shrnovali zkušenosti nabyté v průběhu plnění svých povinností. Finální relace je ve své podstatě protějškem papežské instrukce, obohaceným o konkrétní výsledky nunciové práce a jeho osobní postřehy. Jedno paré své finální relace dávali odcházející nunciové k dispozici svým nástupcům. Stručně lze konstatovat, že finální relace vykazují individuální znaky svých autorů a liší se svou kvalitou. V hodnotovém žebříčku sice nedosahovaly významu papežských instrukcí, které měly svůj úředně věcný a sevěřený tvar, ale pro nově nastoupivšího nuncia byly neocenitelnou pomůckou, zvláště byl-li jeho předchůdce dostatečně všímavý, společenský a disponoval-li širším okruhem důvěrníků. Charakteristiky vyšších úředníků, zahraničních vyslanců, vlivných šlechticů až po panovníka a příslušníky jeho dvora (včetně jejich povahových vlastností, schopností i slabostí a majetkových poměrů), hraničící občas s klepy, jsou dnes zábavnou četbou, ale pro tehdejšího diplomata byly vítanou pomocí a východiskem nejen

pro úspěšné navazování známostí, ale zejména pro vlastní diplomatická jednání. Caetani byl nesporně nejen dobrým diplomatem, ale také všímavým pozorovatelem. Jeho finální relace jistě Specianovi ušetřila nejedno klopýtnutí, neboť přišel do zcela odlišného kulturního a jazykového prostředí, s nímž neměl žádnou osobní zkušenost. Caetaniho finální relace neudává ani datum, ani místo svého vzniku, ale podle narážky ve Specianově listu z 10. července 1592 lze usuzovat, že vznikla před tímto datem v Praze.¹⁰¹ Svou obšírností překonává rozsah papežské instrukce, stejně jako ona je psána dobovou itaštinou, ale je daleko rozmanitější a čtivější.¹⁰² Na necelých 60 foliích se nám před očima odvíjí dvouleté působení nuncia Caetaniho u císařského dvora (Regest Caetaniho finální relace viz Příloha 3).

Vnitřní stavba finální relace po formální stránce kopíruje papežské instrukce. V preambuli je charakterizován hlavní úkol Svatého stolce (i nunciů), tj. obrana a rozkvět katolické víry v křesťanském světě a náprava současných poměrů, které vedly k oslabení autority církve a císařství. Široké narratio je, až na malé výjimky, členěno podle zemí: Německo – císařský dvůr – České království – vedlejší země České koruny – Uhry – Rakouské arcivévodství (mysleny Dolní Rakousy), naposled je ve zvláštním odstavci věnována pozornost jezuitům. Narratio přináší nejprve informace o současném stavu Německa, jeho příčinách i o prostředcích vedoucích k nápravě, dále se zabývá speciálními německými problémy (tzv. *negotii particolari*) a vypočítává německé záležitosti, jejichž liknavé řešení se protahovalo po dlouhá desetiletí (tzv. *negotii pendenti*). Poté je podrobně přiblížen císařský dvůr, tj. císařovy poradní orgány a jejich personální obsazení, doporučení, jak jednat s císařskými úředníky, jmenný výčet zahraničních vyslanců, příslušníků dvora včetně heretiků a upozornění, že nunciatura u císařského dvora vyžaduje zvláštní pozornost a opatrnost. Poměrně velký prostor věnoval Caetani Českému království, které by podle něj mělo sloužit jako vzor ostatním zemím, protože zde sídlí císařský dvůr, k němuž se upírají oči celé říše. Velkou pozornost věnuje zdejší církevní situaci, heretickým konfesím a zvláště utrakvistům a jejich konzistori, líčí neutěšený stav katolické církve a řeholních řádů a vyjmenovává nápravné prostředky, jejichž realizace je zapotřebí: zejména připomíná nutnost vybudování řádné katolické univerzity a výchovu kněžského dorostu ve spolupráci s jezuity. Závěrem podává jmenovitý výčet nejvyšších úředníků království včetně jejich osobních

¹⁰¹ Speciano informuje svým listem z 1592 VII 10 Klimenta VIII. o své audienci u císaře Rudolfa II., kterou vykonal v doprovodu Caetaniho téhož dne. Při této příležitosti uvádí: *et parlai secondo l'instruzione lasciatami da Mons. Patriarca* (mluvil jsem podle instrukce zanechané mi mons. patriarchou, tj. Caetanim).

¹⁰² Kopie Caetaniho finální relace je dochována ve Vatikánském tajném archivu (Miscellanea, Armario II 71, f. 3r–60v) a její další, ale neúplná kopie, v římské Biblioteca Casanatense (Ms. 2772, Nr. 2, nefol.). Podle neúplného textu z bibliotéky Casanatense ji otiskl Schweitzer, J.: *Die Nuntiatur*, s. 581–586.

charakteristik, majetkových poměrů a konfesionální příslušnosti a výslovně upozorňuje na nutnost výměny nekatolických ministrů; na církevní poměry se zaměřuje i ve vedlejších zemí České koruny. V Uhrách upozorňuje na problém neobsazených biskupství, z jejichž příjmů císař financuje obranu turecké hranice, a poukazuje na zdejší rozmach kalvinismu. V Dolních Rakousích zdůrazňuje roztržku biskupa Vídeňského Nového Města Melchiora Klesla s jezuity a stěžuje si na Klášterní radu (*Klosterrat*)¹⁰³, zasahující nepatřičně do církevní juristiky. Eschatokol se týká předání úřední agendy. Bohužel zde výslovně uváděné pomůcky pro úřední potřebu nunciatury kanceláře, tj. instrukce pro nunciovy spolupracovníky a tituláře, se nedochovaly.

5.1 Institucionální rámec „pražské“ nunciatury

Z hlediska institucionálního byla nunciatura tvořena soudem a kanceláří. Oficiálním sídlem nunciatury u císařského dvora byla Vídeň. V roce 1583 se nunciatura spolu s císařským dvorem přestěhovala do Prahy. O jejím sídle ve 2. polovině 16. století se dochovaly pouze kusé zmínky v odborné literatuře nebo ojediněle přímo v nunciaturní korespondenci. Nunciové do Speciana včetně něj v dochovaných korespondencích své sídlo v Praze adresně neuvádějí. Výjimkou jsou údaje o sídle nunciatury za nuncia Ottavia Santa Croceho z roku 1581, kdy jeho osobní sekretář Pompeo Vizani píše, že sídlí v domě na Malé Straně, patřícím do svatotomášské farnosti.¹⁰⁴ Sídlo papežské nunciatury za Specianova nástupce Spinelliho bylo údajně na Starém Městě pražském, odkud se v roce 1600, v době nepokojů ve městě, nuncius ze strachu před napadením kacíři odstěhoval na Malou Stranu, kde sídlila početná italská kolonie a zahraniční diplomaté.¹⁰⁵ Speciano přesnou lokaci svého pražského sídla neuvádí a v datacích se o něm zmiňuje pouze obecně „Datum Pragae in aedibus nostrae solitae residentiae“.¹⁰⁶ Protože ani v literatuře není o sídle nunciatury v této době žádná zmínka, nezbyvá než konstatovat, že se zatím sídlo Specianovy nunciatury v Praze lokalizovat nepodařilo.

Specianův oficiální latinský titul podle tituláře řezenského sněmu z roku 1594 zněl „*Illustrissimus et Reverendissimus Dominus, D. Caesar Specianus, Episcopus Cremonensis et Comes ad Sacram Caes. Maiest. Nuncius Apostolicus,*

¹⁰³ Klášterní rada (Klosterrat), založena 1568 I 5 Maximiliánem II. jako pětičlenné grémium, které jménem zemského knížete vykonávalo dozor nad všemi kláštery v Dolních Rakousích (*unter und ob der Enns*). Klášterní rada kontrolovala především správu majetku a ovlivňovala volby klášterních představených, rozpuštěna byla v roce 1634 (Wiedemann, Theodor: *Geschichte der Reformation und Gegenreformation im Lande unter der Enns*, Bd. 1, Prag 1879, s. 195ff.

¹⁰⁴ Pazderová, A.: Jak vypadala nunciatura domácnost?, s. 392, pozn. 26.

¹⁰⁵ Stloukal, K.: Papežská politika, s. 90.

¹⁰⁶ Viz Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu (dále SČ), sv. VIII (1592–1594), Praha 1895VIII, s. 336.

cum potestate legati de latere“. Speciano sám se v listinách tituluje: „*Caesar Specianus, Dei et sanctae sedis apostolicae gratia episcopus Cremonensis et comes ac sanctissimi domini nostri papae Clementis VIII et dictae sedis ad Caesaream Maiestatem cum facultate legati a latere nuntius*“ a na úředních dokumentech i v nunciaturní korespondenci se vždy podepisoval „*C. episcopus Cremonensis, nuntius apostolicus*“.

Speciano stál v čele „pražské“ nunciatury, řídil ji, zodpovídal za její chod a měl v podstatě tři hlavní úkoly. Z hlediska občansko-právního byl řádně akreditovaným diplomatem u císařského dvora, u něhož zastupoval kuriální zájmy. Jako konsekrovaný biskup byl oprávněn k projednávání všech záležitostí týkajících se svěcení i ke svěcení samotnému (vysvětil např. roku 1593 nového pražského arcibiskupa Zbyňka Berku z Dubé). Vybaven fakultami legáta a latere byl oprávněn k výkonu církevně právní jurisdikce Svatého stolce, podobně jako ostatní biskupové. Toto oprávnění ale šlo dále nad rámec běžných biskupských pravomocí v oblasti práv rezervovaných Svatému stolci, za jejichž výkon byl podle fakult osobně zodpovědný. Jako vrcholný představitel nunciatury zodpovídal za její personál, finanční hospodářství a veškerá úřední jednání. Prioritou papežské kurie byla samozřejmě co největší úspěšnost jejich diplomatů. Proto u kurie vznikaly četné obecné i konkrétní návody pro diplomaty vysílané k cizím dvorům, které normovaly jejich působení v cizině a jsou dochovány ve Vatikánském tajném archivu v Římě.¹⁰⁷ Stloukal je ve své záslužné studii výstižně nazývá „katechismy římské diplomacie“.¹⁰⁸ Speciano s nimi byl nepochybně obeznámen a řídil se jimi.

Co se týče obvodu Specianovy působnosti v říši, ten je přímo vymezen v jeho generálních fakultách a zahrnoval rakouské dědičné země a Německo, s výjimkou Kolína nad Rýnem, Mohuče, Trevíru, Basileje, Štrasburku, Špýru, Wormsu, Mnichova, Osnabrücku, Paderbornu, Lutychu, Lucemburku, Horního Německa až po Belgii, a Jullišska-Klévska.

Vedení nunciatury bylo pro nuncia finančně značně náročné. O finančních aspektech nunciatur ale víme pouze málo. O konkrétních finančních částkách vydávaných na chod nunciatury není v korespondenci žádná zmínka,¹⁰⁹ podobně jako o finanční náročnosti Specianova pobytu na říšském sněmu v Řezně v roce 1594, jehož náklady musely být enormní, soudě podle zmínek o drahotě ubytování a potravin. Nunciům byla přiznána pevná měsíční částka na provoz nunciatury, kterou nemuseli vyúčtovávat, což by bylo zbytečné, protože ji výdaje stejně daleko přesahovaly. Finanční odškodnění nunciů obecně bylo velmi

¹⁰⁷ ASV, Miscelanea, Armario II, t. 111.

¹⁰⁸ Stloukal, K.: Papežská politika, s. 69, pozn. 173.

¹⁰⁹ Lutz, Georg.: Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten. In: QFIAB 53/1973, s. 260n.

nízké, přestože výkon jejich úřadu a náklady na reprezentaci byly vysoké.¹¹⁰ Důvodem bylo deficitní hospodářství církevního státu, který se až do svého zániku v roce 1860 pohyboval v červených číslech.¹¹¹ Obvyklý měsíční „plat“ nuncia u velké nunciatury, tedy i u císařského dvora, činil ve sledovaném období 230 zl., u nunciatur menších byl přirozeně nižší a od konce 16. století přicházel nepravidelně, často s několikaměsíčním zpožděním.¹¹² Z těchto důvodů byli do úřadu nunciů zpravidla jmenováni vyšší církevní hodnostáři (biskupové, kardinálové), ponejvíce z řad vyšší nebo vysoké italské šlechty, finančně dostatečně zabezpečené jak jejím majetkem, tak svými prebendami (nebo alespoň jimi). Přesto se jako červená niť vinou nunciaturními korespondencemi z této doby nářky nunciů na opožděné zásilky peněz z Říma. Kromě pevně stanovené částky sice náležely nunciům také další příjmy, vyplývající z výkonu jejich soudních pravomocí daných fakultami, avšak o skutečné výši Specianových příjmů v této oblasti si nemůžeme udělat přesnější obrázek, protože se nedochovaly žádné údaje o taxách za jednotlivé úřední úkony a tato agenda ani není, až na několik zmínek (manželské dispensy, grácie, indulgence) předmětem nunciaturní korespondence. Vymáhání těchto poplatků bylo často velmi obtížné a obvykle nemohly přispět k podstatnému vylepšení finanční situace nunciů, což je i Specianův případ. 21. března 1593 Speciano poznamenává, že „*Němci by chtěli všechno zadarmo*“¹¹³, což ale platilo za jeho působení všeobecně a nikoli jen pro Němce. V listu Minuccimu z 21. června 1593 jej žádá, aby nebyl zatahován do finančních záležitostí – jednalo se o uhrazení expedice poštovních zásilek do Říma v záležitosti obsazení kanovnického místa v Halberstadtu – protože úhrada poštovního je velkým finančním břemenem a je ohrožena jeho reputace, při čemž dodává: „*několik takových jsem zaplatil, ale nemohu platit všechno*“¹¹⁴. Je třeba ještě dodat, že veškeré výdaje na chod nunciatury a zabezpečení všech jejích členů včetně služného (*salarium*) a cesty do místa působení a zpět (*viaticum*), které byly poměrně vysoké, platil nuncius ze svých prostředků a nikdy mu nebyly zpětně uhrazeny v plné výši. Speciano si v korespondenci často stěžuje na své dluhy, pregnatně svou situaci vylíčil např. 8. června 1593, kdy

¹¹⁰ Biaudet, H.: *Les Nonciatures*, s. 67.

¹¹¹ Fink, Urban.: *Die Luzerner Nuntiaturs 1586–1873. Zur Behördengeschichte und Quellenkunde der päpstlichen Diplomatie in der Schweiz. Collectanea Archivi Vaticani 40, Luzerner Historische Veröffentlichungen*, sv. 32. Luzern – Stuttgart 1997, s. 108.

¹¹² Datované záznamy o vyplácení Speciana a dalších nunciů jsou uloženy ve Státním archivu v Římě ve fondu Depositeria generale di Papa Clemente VIII. Libri d'entrata e uscita della Tesoreria Generale, knihy č. 157–1579, 1581–1593. Této problematiky se dotýká i Stephan Ehes v úvodu své edice kolínských nunciatury Giovannioho Franceska Bonomiho (*Nuntiatursberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. Die Kölner Nuntiaturs, Band I.: Bonomi in Köln. Santonio in der Schweiz. Die Strassburger Wirren*, bearb. von Stephan Ehes und Aloys Meister. München – Paderborn – Wien 1969², s. XIII).

¹¹³ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1593 III 21, BAMi, D 124 suss., f. 110v–113v, kop.

¹¹⁴ Speciano Minuccimu, Praha 1593 VI 21, BAMi, D 125 suss., f. 208v–211v, konc.

píše Minuccimu do Říma: „... věřte mi jako knězi, jestliže tento můj úkol (*nunciatura*) bude trvat příliš dlouho, zruinuje mě to a zbankrotuji, a už teď mám tolik dluhů, že je to hanba.“¹¹⁵ 7. března 1594 urguje v Římě své provize a upozorňuje na své velké dluhy u kupců, protože musel konvertitovi Langemu vyplatit ze svého již osmkrát měsíční podporu, která mu byla v Římě přiznána.¹¹⁶ Co se peněz týkalo, byly vyřizovací lhůty v papežské komoře dlouhé, jak vyplývá z dalšího Specianova listu z 11. dubna, kdy zdůrazňuje, že jeho provize již mají zpoždění 5 měsíců, což jej přivádí do svízelné situace, přičemž ještě stále vyplácí ze svého i podporu Langemu.¹¹⁷ Ve velmi obtížné situaci se Speciano nacházel v době svého pobytu na říšském sněmu v Řezně, kde v důsledku drahoty a nedostatku potravin byly jeho výdaje daleko vyšší než v Praze a kde měl také četné vedlejší náklady v důsledku svých politických jednání; např. 7. července 1594 žádá Minuccioho o kompenzaci výdajů, které vznikly při jeho angažmá v záležitostech války proti Turkům.¹¹⁸

Z pramenů je známo, že Speciano ze svého úřadu v Praze nezbohatl, naopak byl nucen neustále přispívat ze své vlastní kapsy. Konečná bilance výdajů na pražský pobyt byla vskutku neradostná, neboť byl nucen vydat ze svého asi padesát tisíc skudů¹¹⁹, a to byla na tehdejší poměry opravdu velká suma.

5.2 Nunciova *famiglia*

Pro zabezpečení chodu pražské nunciatury měl Speciano k dispozici celý štáb spolupracovníků, označovaný jako *famiglia*. Pod tímto pojmem se rozumí všechny osoby, které byly součástí nunciatury a nunciovy domácnosti a žily s ním „pod jednou střechou“, tj. jak nunciaturní úředníci, tak obslužný personál.¹²⁰ Jednalo se o osoby duchovní i laiky, přičemž významné úřední posty zastávali vždy duchovní. Z hlediska sociálního složení se *famiglia* dělí vyšší (*famiglia alta*), jejíž příslušníci se rekrutovali z urozených osob duchovních

¹¹⁵ Speciano Minuccimu, Praha 1594 VI 8, BAMi, D 125 suss., f. 197r–199v, konc.

¹¹⁶ Speciano Minuccimu, Praha 1594 III 7, BAMi, D 121 suss., f. 109v–112r, konc.

¹¹⁷ Speciano Minuccimu, Praha 1594 IV 11, BAMi, D 121 suss., f. 109v–112r, konc.

¹¹⁸ Speciano Minuccimu, Řezno 1594 VII 7, BAMi, D 121 suss., f. 269v–271v, konc.

¹¹⁹ La nunziatura di Praga di Cesare Speciano (1592–1598) nelle carte inedite vaticane e ambrosiane, a cura di Natale Mosconi, tom. I. Brescia 1966, s. 17.

¹²⁰ K termínu *famiglia* a k jejímu složení viz Koller, Alexander: Diplomazia e vita quotidiana. Il nunzio Ottavio Santacroce e la sua familia. In: Per il Cinquecento religioso italiano. Clero, cultura, società. Atti del Convegno internazionale di studi, a cura di Maurizio Sangalli. Roma 2003, s. 635–648; týž: Nuntienalltag. Überlegungen zur Lebenswelt eines kirchlichen Diplomatenhaushalts im 16. und 17. Jahrhundert. In: Impulse für eine religiöse Alltagsgeschichte des Donau-Alpen-Adria-Raumes, hrsg. von R. Klieber – H. Hold. Wien – Köln – Weimar 2005, s. 96–108; týž: Vademecum für einen Nuntius. Römische Historische Mitteilungen 49, 2007, s. 179–225; Pazderová, A.: Jak vypadala nunciova domácnost?, s. 388 n.; Völkel Markus: Römische Kardinalshaushalte des 17. Jahrhunderts. Borghese – Barberini – Chigi, Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 74, Tübingen).

a světských, a na nižší (*famiglia bassa*), do níž spadali příslušníci nižšího kléru a obslužný personál, rekrutovaný z osob neurozených, v jehož čele stály osoby pocházející většinou ze střední měšťanské vrstvy. Až do konce 16. století je velice obtížné rekonstruovat personální obsazení nunciatur, u nižšího personálu je to téměř nemožné, i když výjimky existují. Jednou z nich jsou již zmiňované deníkové záznamy Pompea Vizaniho, který v nich podává jmenovitý výčet příslušníků nunciatury *famiglie* včetně jejich funkcí.¹²¹ V běžné nunciaturní korespondenci bývají většinou nunciaturní úředníci i personál uváděni pouze funkcemi. Výjimkou není ani Specianova korespondence. Částečný popis Specianovy *famiglie* jsem našla v dobovém tisku věnovaném zasedání říšského sněmu v roce 1594. Bývalo dobovým zvykem, že jednání říšských sněmů včetně titulářů, císařova „Hofstaatu“ a seznamu všech zúčastněných osob a jejich doprovodu vycházela tiskem. Dne 7. června 1594 udělil v Řezně císař privilegium na tištěné vydání popisu sněmu a tituláře Petru Fleischmanovi z Puntzelwitz, který již v roce 1582 publikoval říšský sněm v Augsburgu.¹²² Tisk není foliován ani paginován, psán je německy a latinsky. Téměř na konci se nachází „*Status Nuncii Apostolici ad Aulam S. Caesaream Maiest. Episcopi Cremonensis*“, který přináší jednostránkový seznam Specianovy *famiglie* přítomné v Řezně včetně titulů a funkcí, z něhož vyplývá, že Speciana doprovázelo na říšský sněm 19 osob.¹²³ Je samozřejmé, že do Řezna neodcestovali všichni, část příslušníků nunciatury *famiglie* musela zůstat v Praze, ale jejich počet ani jména se nedochovaly. Vzhledem k tomu, že podle odborné literatury mívaly velké nunciatury, mezi něž nunciatura u císařského dvora patřila, okolo 35 osob, můžeme se domnívat, že do Řezna odcestovala menší polovina osazenstva. Několik informací o příslušnících pražské nunciatury najdeme také v edici Sněmů českých.¹²⁴

¹²¹ Viz Koller, A.: *Diplomazia*, s. 640n.; Pazderová, A.: *Jak vypadala nunciatura domácnost?*, s. 392, pozn. 29.

¹²² Kurtze aigentliche Beschreibung des zu Regensburg in disem 94. Jahr gehaltenen Reichstag... Alles mit sonderm fleiß zusamb beschriben durch Petern Fleischman von Puntzelwitz, auf Semelwitz, zu Jacobsdorff Erbsaß, Kay. May. Reichs Ehrenholdt, gedruckt zu Regensburg durch Andream Burger Anno 1594 (Strahovská knihovna, Sign. P 59).

¹²³ Pod titulkem *Eiusdem Nuncii Aulam* jsou uvedeni: Alexander Guallonus, I.U.D., prothonotarius apostolicus, archipresbiter ecclesiae cremonensis, auditor causarum; Fulvius Offredus, canonicus cremonensis; Petrus Camporeus, I.U.D., prothonotarius apostolicus, secretarius; Sigismundus Scalvus, I.U.D., domus praefectus; Constantinus Iassonus, cubiculari praefectus; Ioseph Iacobinus, dapifer; Octavius Botta, pincerna; Caesar Ferrarius, praefectus stabuli; Michael Cottenetus, prior Monte rotti, abbreviator; Augustinus Vectinus, capellanus; Ioannes Bentius, capellanus et elemosinarius; Ioannes Franciscus Botta, cubicularius; Gerlavus Rottarius, cubicularius, Anthonus Brixianus, cubicularius. Jako *Coadiutores Cubiculariorum* jsou uváděni: Chritophorus Fodor, Franciscus Cotellus, Ioseph Hannetus, Lucas Hannetus a Henricus N. Aichsfeldensis.

¹²⁴ SČ VIII, č. 119, s. 333, 336. Zde jsou uváděni: Alexander Guazzonus, auditor domini nucii; Chritophorus Fodor, laicus Pragensi; Michael Cotonetus, perpetuus commendatarius prioratus loci de Montereto Cluniacensis ordinis, Bisunensis diocesis ac publicus apostolica autoritate notarius dictique reverendissimi domini nuntii apostolici cancellarius. V rejstříku

Bohužel tyto informace a kusé zmínky v nunciaturní korespondenci nám dovolují pouze částečnou (poloviční) rekonstrukci nunciovy domácnosti. V jejím čele stál majordomus (*Domus Praefectus*), v pořadí důležitosti třetí po nunciuovi a auditorovi. Ve sledovaném období zastával tuto funkci Dr. iur. Zikmund Scalvus. Členy *famiglia alta* byli kromě něj auditor Alexandr Gualloni (Guazzoni), sekretář Dr. iur. Petr Campori, kancléř Michal Cottenetus a cremonský kanovník Fulvio Offredi, členy *famiglia bassa* byli kaplan Agostino Vettini, kaplan a almužník Giovanni Bentio a dále obslužný personál, tj. 1 stolník, 1číšník, 1vrchní stájník, tři komorníci, řízení vrchním komorníkem a 5 pomocných komorníků. Zmínky o dalším personálu, běžném u každé nunciatury, chybějí, ale je jisté, že by se bez nich nunciouva domácnost neobešla. Z korespondence je znám ještě nákupčí (*spenditore*), původem z Uher, kterého Speciano získal do svých služeb od svého předchůdce a o němž 8. září 1592 píše, že je dobrý katolík a znalec místního jazyka.¹²⁵ Co se týče jazykové vybavenosti Specianovy *famiglie*, kromě italštiny a latiny byla z komunikačních důvodů nezbytná znalost němčiny, kterou nunciatus neovládal (v mnoha případech včetně audiencí u císaře si vystačil s latinou, italštinou a španělštinou), a proto využíval služeb tlumočníka, jak uvádí např. 23. února 1593, kdy informuje Řím o svém rozhovoru s Petrem Vokem z Rožmberka.¹²⁶ V listu z 8. února 1593 se také zmiňuje, že nechal přeložit jedním z členů své domácnosti několik písemností z francouzštiny do italštiny.¹²⁷

5.3 Soud

Nunciaturní soud byl odvolací instancí pro soudní případy rozhodované v prvním stupni biskupským soudem. Pouze v případě exemptních klášterů, tj. vyňatých z biskupské soudní pravomoci, působil nunciaturní soud jako prvoinstanční. Mohly zde být projednávány sporné záležitosti civilní nebo z oblasti duchovní, pokud byly předtím projednány před příslušným soudem na diecézní nebo arcidiecézní úrovni a dotýkaly se závažných církevních záležitostí nebo pokud byl účastníkem sporu klerik. Nunciaturní soud byl tedy podle materie nebo žalobce soudem první nebo druhé instance. Dlouhá instanční cesta, pomalé vedení procesů a s tím spojené vysoké náklady byly příčinou trvalých stížností na církevní soudnictví.

Představeným nunciaturního soudu byl auditor, většinou Ital, který byl nejbližším nunciovým spolupracovníkem. Pokud byl tento nepřítomný, přebíral

Sněmů jsou tito uváděni: Guazzoni, Alexander, auditor papežského nuncia v Praze; Fodor, Kryštof, komoří papežského nuncia při dvoře císařském a Cotonetus, Michal, komendator monteretský, notář a kancléř papežského nuncia v Praze.

¹²⁵ Speciano papeži Klimentu VIII., Praha 1592 IX 8, BAMi, D 124 suss., f. 102v–105v, konc.

¹²⁶ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1593 II 23, BAMi, D 125 suss., f. 72r–77v, konc.

¹²⁷ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1593 II 8, BAMi, D 125 suss., f. 46r–48r, konc.

auditor vedení nunciatury. Předpokladem pro výkon úřadu auditora byla znalost kanonického a příslušného zemského práva. Ve sledovaném období zastával funkci auditora Dr. iur. Alexander Gualloni, apoštolský protonotář a cremonský arcipřyst. K vyhotovování písemností a k písařským pracem využíval auditor služeb nunciaturní kanceláře.

5.4 Kancelář

Nunciaturní kancelář spravovala nunciaturu. V jejím čele stál kancléř, někdy označovaný také jako abbreviator, který byl odpovědný za její chod. Kancelář vyhotovovala úřední a soudní listiny, byly zde vyřizovány žádosti o udělení dispensů a grácií (milosti) a obecně veškeré úřední písemnosti nunciatury. V rámci své infrastruktury prováděla nunciatura také překladatelské a notářské práce, které přímo nesouvisely s jejími diplomatickými úkoly a k nimž byl způsobilý kancléř i jako notář a překladatel. Jedním z důležitých úkolů nunciatury byla také zodpovědnost za archiv kanceláře. Pro nunciaturní kancelář pracoval určitý počet osob, tj. kancléř, případně jeho zástupce, a jeden nebo více písařů. Není pochyb, že se kancelář řídila předpisy upravujícími písemný styk nunciatury s centrálou v Římě¹²⁸ a předpisy upravujícími vnitřní chod nunciaturní kanceláře.¹²⁹ Jejich konkrétní znění neznáme, protože se v písemné pozůstalosti Specianovy nunciatury nedochovaly, ale jsou zmiňovány v závěru Caetanovy finální relace, kde je výslovně uvedeno předání úřední agendy a pomůcek pro výkon úřadu (instrukce pro Specianovy spolupracovníky, tituláře). Kancléfem ve sledovaném období byl Michael Cottenetus, komendatární převor monteretský, uváděný také jako abbreviator, který prováděl i notářské úkony. Na rozdíl od nuncia a auditora byl pravděpodobně německého původu, znalý latinského a italského jazyka. Sekretářem nunciatury byl Dr. iur. Petr Campori,¹³⁰ apoštolský protonotář, který byl jako auditor se Specianem již na madridské nunciatuře. Kromě toho zde působilo několik písařů, jejichž jména ani přesný počet nejsou známy.

¹²⁸ „Ricordi per ministri de' principi in generale“ (ASV, Miscelanea, Armario II, t. 111, ff. 309–320). Tyto podrobné předpisy vytyčují hlavní účely, pro které vznikly, a podrobně nastiňují nunciatury úkoly, důraz kladou na kritiku depeší. In extenso otištěny Stloukalem v příloze jeho studie (Stoukal, K.: Papežská politika, s. 213–17).

¹²⁹ Návod, jak vést nunciaturní kancelář, s názvem „Per la Segretatia alcuni notabili“, má 31 paragrafů, které upravují způsob zasílání nunciaturní korespondence, zásady psaní pravidelných zpráv, jejich formální úpravu a náležitosti (adresy, oslovení), rozlišení na zprávy veřejné (*lettere pubbliche*) a soukromé (*lettere particolari*), zásady šifrace a sestavování souborných aktuálních zpráv jak z místa nunciatury, tak ze zahraničí (*avvisi*). In extenso otištěny v Stoukal, K.: Papežská politika, s. 217–220).

¹³⁰ Pietro Campori, 1554–1643, studium v Luce a Pise, Dr. iur., 1585 ve Specianových službách, 1586–89 Specianovým auditorem na nunciatuře v Madridu, 1592–1598 Specianův sekretář v Praze, 1616 kardinál, 1621 papežský kandidát, 1621 biskup v Cremoně (Jaitner, K.: Die Hauptinstruktionen, s. CCLII, pozn. 738; Fleischman, P.: Kurtze aigentliche Beschreibung).

Největším Specianovým počinem ve spolupráci s nunciaturním soudem a kanceláři byly ve sledovaném období dvě kauzy – kauza abjurace utrakvistů a informativní proces pražského arcibiskupa Zbyňka Berky. První se týkala konverze utrakvistických farářů ke katolické víře. Specianovi se podařilo získat na listinu s odvoláním utrakvistických bludů podpisy 49 utrakvistických kněží (vyznávají, že chtějí vyznávat a učit katolickou víru, slibují poslušnost papeži a arcibiskupovi, Jana Husa považují za kacíře, ruší jeho svátek, slibují nepodávat svátost oltářní dětem, dospělým pak pouze podle ustanovení církve po předchozí ušní zpovědi a v kostelech i školách vést lid k návratu ke katolické víře), kteří současně podepsali i formulář s předtištěným tridentským vyznáním víry (*professio fidei*). Oba dokumenty byly odeslány do Říma, Následně byl vypraven Specianem do Říma i utrakvistický administrátor Fabián Rezek z Gelspachu, který zde 1. září 1593 v inkvisiční kongregaci kleče na kolenu před papežem odvolal utrakvistické bludy jménem svým a podepsaných kněží. Notářská listina o tomto aktu, jímž papež přijímá Rezka a podepsané kněze podobojí do lůna katolické církve, podepsaná Marcellem Vestrim de Barbiano a kardinálem de Alexis nese datum 21. října 1593¹³¹. Na tomto úspěchu se spolu se Specianem podíleli auditor Gualloni (Guazzoni) a kancléř Cottenetus, předpokládám i součinnost dominikánského teologa Jana Pavla Nazariho (viz spolupracovníci nunciatury), s nímž, byť není jmenovitě uváděn, mohl Speciano (případně i auditor nebo kancléř) konzultovat věroučné otázky v průběhu jednání s utrakvistickými kněžími.

Druhou kauzou byl informativní proces Zbyňka Berky z Dubé, kterého Rudolf II. jmenoval 14. prosince 1592 pražským arcibiskupem. Již 5. prosince posílá Minucci Specianovi oficiální instrukci, aby se ujal přípravy informativního procesu.¹³² V den Berkova oficiálního jmenování o něm Speciano referuje do Říma a oznamuje, že práce na procesu byly zahájeny a za měsíc poté, 5. ledna 1593 informuje Cinzia Aldobrandiniho, že posílá hotový proces do Říma a doufá, že bude v pořádku, protože jej dělal poprvé.¹³³

Jak ale takový informační neboli schvalovací proces vypadal? Každé (arci)biskupské jmenování muselo být posouzeno a schváleno v Římě zvláštní kardinálskou komisí. Ta pro své rozhodování potřebovala mít k dispozici veškeré dokumenty a informace o příslušné osobě. Kromě ověřených opisů oficiálních úředních dokumentů se jednalo i o výpovědi svědků. Berkův informativní proces měl tři části: 1. proces (pražský) byl ukončen k 5. lednu 1593, 2. proces (olomoucký) byl ukončen k 7. lednu 1593 a 3. proces (řezenský) byl ukončen

¹³¹ Viz SČ VIII, č. 119, S. 329–340.

¹³² Minucci Specianovi, Řím 1592 XII 14, ASV, Fondo Borghese, serie I, 804, f. 189v–194v, kop.; Segr. Stato, Germania 15, f. 107v–109v, kop.; Fondo Pio 151, f. 75v–77r, kop.

¹³³ Speciano Cinziu Aldobrandinimu, Praha 1593 I 5, BAMi, D 125 suss., f. 9r–12v, 14v–15r, konc.

k 17. lednu 1593.¹³⁴ Oficiálním výstupem Berkova prvního procesu je notářský instrument (*Primus processus formatus a Rev.mo D.no Caesare episcopo Cremonensi ac ad M.tem Caesaream apostolico nuncio, super qualitatibus Rev.mi Sbignei Berka ad ecclesiam Pragensem, a dicta Caesarea M.te nominatum*), který vyhotovil Michal Cottenetus, kancléř nunciatury. Obsahuje veškeré informace a doklady o Berkově vzdělání, jeho církevních a *úředních* hodnostech včetně výpovědí svědků z řad duchovních i laiků, které dokládají jeho bezúhonný a mravný život. Notářský instrument spolu s formulářem vyznání víry, autentifikovaným Specianem a kancléřem Cottenetem a se Specianovým průvodním listem adresovaným Klimentu VIII. z 5. ledna 1593 byly následně odeslány do Říma. Výstupem 2. procesu je notářský instrument olomouckého notáře Pavla Palinka (Paulinus Palinck), ověřený olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským, daný v Olomouci 7. ledna 1593. Tento notářský instrument přináší doklady a svědectví o Berkově působení jako člena olomoucké kapituly a je k němu přiložen Pavlovského list Specianovi, stejného data, s jeho osobním svědectvím o Berkovi. Informace v něm obsažené byly Cottenetem zapracovány do notářského instrumentu pražského procesu. Výstupem třetího procesu je, stejně jako v předchozích případech, notářský instrument. Jeho autorem byl opět kancléř Cottenetus, který do něj zapracoval informace podané o Berkovi z Řezna tamním administrátorem Jakubem Millerem. Nese datum 17. ledna 1593 a obsahuje transumpt notářského instrumentu o výpovědích svědků v Berkově procesu konaném v Řezně 2. ledna a Millerova průvodního dopisu. Také tento notářský instrument byl odeslán do Říma spolu se Specianovým listem Klimentu VIII. z 19. ledna 1593. Posledním oficiálním dokumentem odeslaným z Prahy ve věci Berkova informativního procesu je Specianovo potvrzení Berkovy abjurace bludů a jeho následné absoluce z 28. května 1593. Text abjurace i absoluce byl předepsán v breve Klimenta VIII. z 13. dubna 1593.

V Římě představil Berkův proces kolegiu kardinálů kardinál-inkvizitor Gesualdo, který byl jeho oficiálním relátorem. Závěrečné posouzení kardinálské komise vyznělo v Berkův prospěch, není datované a je signované kardinálem-inkvizitorem Gesualdem a kardinály Markem Sittichem von Altempse a Franceskem Sforzou.¹³⁵ V nastoupení Berky do úřadu pražského arcibiskupa

¹³⁴ Originály všech písemností Berkova informativního procesu jsou uloženy ve Vatikánu v Archivu Kongregace pro doktrínu víry při Sv. Oficiu (Archivio della Congregazione per la Dottrina della fede, Sanctum Officium, Stanza Storica). Za veškeré informace k němu děkuji Dr. Tomáši Parmovi, docentu katedry církevních dějin a dějin křesťanského umění Cyrilometodějské teologické fakulty UP v Olomouci.

¹³⁵ Závěrečné podpisy tří kardinálů: Ego Alphons ep.us Ostien. card.lis Gesualdus ex deductis in presenti processu in cong.ne rerum consiliarium et s.mae inquisitionis iussu S.mi D. N.ri diligenter examinato, certo existimo r.dum P.rem D. Sbigneum Berka idoneum esse, qui Pragensi ecclesiae in archiepiscopatum praeficiatur cum super iis, super quibus visus est dispensatione indigere, fuerit per S.tem S. sufficienter cum eo dispensatum. Ego M. Sitticus card.lis ab Altempse idem censeo cum r.mo D. relatore. Ego F. card.lis Sfortia idem censeo.

již nestálo nic v cestě. Papežská konfirmační bula vydaná Klementem VIII. 22. května 1593 byla s paliem zaslána do Prahy a 10. října byl Berka slavnostně vysvěcen nunciem Specianem.

5.5 Spolupracovníci nunciatury

Nunciatury v místě svého působení běžně využívaly při zajišťování plnění svých úkolů také řadu externích spolupracovníků. Patřili k nim římský agent, teologové, různí poradci a informanti. I o nich však nacházíme v nunciaturní korespondenci pouze kusé zmínky a jejich jména Speciano neuvádí. Římsští agenti byli u kurie zavedenou institucí, dokonce její pevnou součástí a jejich služeb využíval každý, od jednotlivců po instituce, k hájení a propagování svých zájmů.¹³⁶ Specianovým římským agentem byl s největší pravděpodobností jeho synovec, právník a kuriální úředník mons. Dezio Cavenago (i když jej Speciano jako svého agenta výslovně neuvádí).¹³⁷ Cavenago v Římě nejen hájil Specianovy zájmy, ale informoval jej o novinkách a častěji se objevoval i v Praze. Speciano jej využíval také k předávání důvěrných informací do Říma a jako spolehlivého doručitele závažných písemností; při tehdejších nepořádkách v poštovním spojení to bylo jediné spolehlivé řešení doručení citlivé zásilky.

Dalším externím spolupracovníkem nunciatury byl dominikánský kněz a vyhlášený teolog P. Jan Pavel Nazari (Ioannes Paulus Nazarius)¹³⁸, vyslaný generálem řádu dominikánů Hypolitem Beccariou do Prahy, kam odcestoval v roce 1592 ve Specianově doprovodu. V Praze měl Nazari reformovat generální studium dominikánského řádu a vyučovat zde teologii, veřejně vyvracet hereze, propagovat katolickou víru a působit i literárně. Tomuto úkolu zasvětil podstatnou část svého života, zemřel v Praze roku 1645 nebo 1646 ve věku 90 let. Speciano jistě využíval jeho teologických služeb při své práci s heretiky, při přípravě konvertitů na veřejné i soukromé abjurace spojené s vyznáním víry a zejména při naplňování svého hlavního úkolu, jímž bylo navrácení utrakvistů do lůna katolické církve. Jeho jméno ve své korespondenci sice neuvádí, ale domnívám se, že jím uváděný „můj teolog“ (*mio theologo*) je právě Nazari.

Stejně nemožné je i určit jména Specianových informantů. Každý nuncius byl totiž odkázán na přesné a důvěryhodné zprávy, protože novinové zpravodajství bylo v plenkách, noviny přicházely se zpožděním a jejich zprávy obsahovaly pouze útržkovité, často i mylné informace, které ztrácely rychlé na aktuálnosti. Tajné a citlivé zprávy získávali nunciové díky svým privátním kontaktům s vlivnými a důvěryhodnými osobami, které nemohly

¹³⁶ Viz Herrmann, Horst: Die römische Agenzie für kirchliche Angelegenheiten Deutschlands und Österreichs. Römische historische Mitteilungen 10–11, 1966–68, s. 182n., 186n.

¹³⁷ Mons. Dezio Cavenago, původem z Milána, Dr. iur., 1590–1595 referendář obojí signatury, tajný komoří papeže Řehoře XIV. (BAV, Urb. lat. 1064, f. 194; Jaitner, K.: Der Hof, s. 178).

¹³⁸ NA, ŘD, inv. č. 12, *Collectanea OP*, s. 223–4.

z pochopitelných důvodů uvádět jmenovitě jako svůj zdroj, a zejména od řádových členů oddaných kurii, v případě Speciana to byli zejména jezuité. Z nunciaturní korespondence vyplývá, že Specianovi byly doručovány dobové týdenní zprávy, tzv. *avvisi*, z Vídně, Uher (uherského bojiště) a Benátek.¹³⁹ Jejich informace byly v nunciaturní kanceláři zpracovány do aktuálních *avvisi* z Prahy, které byly pravidelně odesílány s nunciiovými depešemi do Říma; autoři jednotlivých zpráv nebyli nikdy uváděni.

Dobrá výběr členů i spolupracovníků nunciatury měl rozhodující význam, protože nuncius byl bezprostředně odkázán na jejich spolupráci a jakékoli selhání mohlo mít dalekosáhlé negativní důsledky nejen pro její úřední činnost, ale i ve vztahu ke dvoru a rezidenčnímu městu. V případě Prahy s většinovým nekatolickým obyvatelstvem to platilo dvojnásob. Nedůstojné chování, výtržnosti nebo spory s místním obyvatelstvem by pro nuncia vždy znamenaly velké komplikace. Proto byl u všech osob, které byly součástí nunciatury, kladen velký důraz jak na jejich úřední zdatnost, tak na jejich morální vlastnosti. Nunciatura byla „kouskem Říma v Praze“, musela jít příkladem a důstojně reprezentovat. Na základě nunciaturní korespondence lze konstatovat, že měl Speciano při výběru svých spolupracovníků šťastnou ruku, neboť se o žádných potížích s personálem nezmiňuje. Většinu spolupracovníků si převedl s sebou z Cremony a důvěrně je znal, někteří, jako sekretář Campori a tři nejmenovaní písaři s ním působili již na madridské nunciatuře, takže jejich pracovní i morální vlastnosti měl důkladně prověřeny.

Závěrem nezbyvá než konstatovat, že kvalitní a fungující zázemí bylo hlavním předpokladem úspěšného působení všech nunciů. To však bylo ovlivňováno i mnoha dalšími faktory, církevními, politickými, ekonomickými i personálními, které nemohli předpokládat ani ovlivňovat a které jejich činnost často komplikovaly nebo přímo mařily, jako tomu bylo i ve Specianově případě, ale to je již jiná kapitola.

¹³⁹ *Avvisi* 1592 V 12–XII 29, Biblioteca Ambrosiana, Milano (dále BAMi), Ms. D 124 suss., fol. 294r–336r; *Avvisi* 1593 I 4–XII 28, BAMi, Ms. D 125 suss., fol. 515r–577v; *Avvisi* 1594 I 3–XII 27, BAMi, Ms. D 121 suss., fol. 628r–702r.; NA, ŘD, inv. č. 12, Collectanea OP, s. 223–224.

PŘÍLOHY

Příloha 1

Kliment VIII. Cesaru Specianovi, Řím, 1592 V 5

Biblioteca Apostolica Vaticana, Urbinatus latinus 866, fol. 277r–290v, kop.; Ottobonianus latinus 3185, f. 124r–153v, kop.; Archivio Segreto Vaticano, Fondo Bolognetti 42, f. 2r–17v, kop.; Deutsches Historisches Institut, Acta Minuciana, rkp. 11, f. 190r–213v, konc.; Edice: Jaitner, K.: Die Hauptinstructionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592–1605, Tübingen 1984, s. 53–79; Schweizer, J.: Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1589–1592, 2. Abteilung, 3. Band: Die Nuntien in Prag: Alfonso Visconte 1589–1591, Camillo Caetano 1591–1592 Paderborn 1919, s. 589–605.

Papežská instrukce pro Cesare Speciana, nuncia a latere na císařském dvoře v Praze (regest).

I. Úvod: Papežův úmysl obnovit katolictví v říši. – 1. Informace prostřednictvím finální relace předchůdce. – 2. Císařův osobní příklad při obraně a šíření katolické víry. Současné oslabení protestantů v důsledku vnitropolitické situace ve Falci a v Sasku. – 3. Význam dobrých katolických císařských rádců; spolehlivost katolických knížat, nespolehlivost protestantských; náhrada dosavadního zpovědníka. – 4. Rychlé obsazení uprázdněných biskupství v Praze a v Uhrách prostřednictvím císařské nominace nutné; nebezpečí ztrát pro katolickou víru.

II. Uhry: 1. Nedostatek katolických kněží v posádkách; jmenování katolických důstojníků; zřízení jezuitské koleje; jednání s arcivévodou Arnoštem. – 2. Jmenování biskupů pro uprázdněná biskupství na územích obsazených Turky důležité pro jejich hlasy na sněmu; vhodní kandidáti; doporučení absolventa německé koleje v Římě (*Collegio Germanico*).

III. Země Koruny České: 1. Čechy: Pokus o spojení husitů s katolickou církví. – 2. Rivalita Rožmberk-Lobkowitz; možné poškození katolických zájmů a císařského domu. – 3. Plzeň a České Budějovice: Jediná katolická města neodpadlá od Říma; ohrožení Českých Budějovic. – 4. Slezsko a Morava: Chvála biskupů vratislavského a olomouckého. Lužice: Politováníhodný stav míšeňské diecéze.

IV. Německo – všeobecné problémy: 1. Informace předchůdcem. Význam říšské církve: Péče o volbu katolických biskupů; napomenutí kapitul; císařské regály pouze po předchozím souhlasu papeže; odmítnutí indulgence evangelickým administrátorům; zamezení jejich účasti na sněmech. – 2. Starý cíl protestantů: Přístup ke všem prebendám a hodnostem říšské církve („*Freistellung*“);

spis císařského sekretáře „*De autonomia*“. Znalosti průběhu rozpouštění německých říšských sněmů kvůli konfesijním otázkám. – 3. Úzké kontakty s ostatními nuncií v Německu a s jezuitu; význam přesných a rychlých informací o vývoji důležitých církevně politických záležitostí. – 4. Říšský komorní soud: Paritní obsazení konfesí; požadavky protestantů; význam soudu pro konfesijní otázky.

V. Německo – speciální témata: 1. Vzorem zveřejnění závěrů Tridentského koncilu mohučským arcibiskupem; možné napomenutí císařem. – 2. Jülišsko-Klévsko: Regentství vévodkyně Jakoby nebezpečím pro katolickou víru; volání po císařově zákroku; císařova nerozhodnost; zprávy kolínského nuncia o problematice nástupnictví; otázka svatby klévské princezny Sybily. – 3. Štrasburk: Rozdělení kapituly stoupenci sesazeného kolínského arcibiskupa na protestantskou a katolickou část; podpora evangelickým městem. Stáří biskupa; nebezpečí ztráty biskupství ve prospěch protestantismu po smrti biskupa. Jednání o koadjutorovi; kandidáti. – 4. Důvody ohrožení Štrasburku stejné jako předtím Kolína nad Rýnem: Obsazování kanovnických míst pouze šlechtici bez ohledu na konfesí; reformní návrhy na složení kapitul se souhlasem císaře; začátek problémů v Kolíně nad Rýnem. – 5. Cáchy: Vyhnání katolického magistrátu kalvinisty; žádost katolíků o pomoc na císařském dvoře; naléhání na císařské rozhodnutí. – 6. Halberstadt: Zavádění reformace administrátorem, odpor klášterů; stížnost císaři; vyslání komisaře za účelem obnovení předchozího stavu. – 7. Osnabrück: Snahy o konverzi administrátora; zabránění propůjčování regálů bez předchozího papežského schválení. – 8. Lübeck: Katoličtí kanovníci při kapitule; pokusy o odstranění apoštolského práva prezentace; pomoc císaře. – 9. Brémy: Význam pro christianizaci severu; možný spor administrátora s kapitulou; ovlivňování kapituly ve prospěch katolického nástupce.

VI. Závěr: 1. Zřízení jezuitské koleje v Linci. – 2. Jmenování katolického císařského vyslance v Římě. – 3. Vlivní císařští rádci. Závěrečné formule. – 4. Předání pamětního spisu Německé kongregace (*Congregatio Germanica*).

Příloha 2

Kliment VIII. Cesaru Specianovi, Řím, 1592 V 22

Archivio Segreto Vaticano, Segreteria dei Brevi, Reg. 354, f. 69r–76r, kop.

Fakulty pro Cesare Speciana, nuncia na císařském dvoře (regist).

Pozdrav. – Definice úřadu a rozsahu jeho působnosti: Nuncius u Rudolfa II. s pravomocí legáta de latere; císařský dvůr resp. Německo s výjimkou Kolína nad Rýnem, Mohuče, Trevíru, Basileje, Štrasburku, Špýru, Wormsu, Mnichova, Osnabrücku, Paderbornu, Lutychu, Lucemburku, Horního Německa až po Belgii, a Jullišsko-Klévsko. – Visitační pravomoc v diecézích, prelaturách, farách, kláštorech a konventech. – Přijetí vhodných opatření pro zachování církevní disciplíny a církevních zákonů; péče o zveřejnění a dodržování dekretů Tridentského koncilu. – Vyšetřování a trestání provinilců a jejich sympatizantů. – Řešení benefičiálních a manželských záležitostí bez zásahu do pravomocí místních biskupů, rozhodování sporných věcí v 1. instanci. – Postup proti neposlušným a odbojným osobám (zostření trestů, interdikt, zapojení světské moci, delegování vedení procesů). – Rehabilitace osob; zprošťování přísahy; osvobození od trestu. – Rozhřešení v případě zabití, křivé přísahy, cizoložství, incestu a ostatních tělesných hříchů a lichvy. – Osvobození v případě odchylek od daných norem pro kněze a kandidáty kněžství s výjimkou úmyslné vraždy, hereze, urážky majestátu nebo zcizení církevních statků. – Povolení svěcení kněží *extra tempora*. Udílení jednoduchých beneficií, jejichž roční příjmy nepřesahují 24 komorních dukátů ve zlatě. – Manželské dispensy v případě veřejného porušení počestnosti, smilstva atp., případně plná moc ke zrušení exkomunikace osob po provedeném ukončení manželství, uznání jejich potomků. Pronájem konstituce Pavla II. – Povolení studia civilního práva pro kleriky. – Zmocnění jmenovat písaře listin a notáře. – Odpustky na 7 let a 7 dní za zřizování zbožných děl a za návštěvu kostelů a zřizování modliteb za svornost knížat a šíření víry. – Změna daného slibu s určitými výjimkami. – Povolení slavit mši při interdiktu. – Zabezpečení beztrestnosti pro poutníky do Santiaga di Compostela. – Povolení konzumace vajec, másla, sýrů a jiných mléčných produktů a masa v postní dny. – Odkaz na závazné dokumenty (příkazy Sixta IV. pro nuncie, konstituce Bonifáce VIII., kancelářské předpisy, koncilové texty, řádová privilegia).

Příloha 3

s.d., s.l. [Praha, 1592]

Archivio Segreto Vaticano, Miscellanea, Armario II. 71, fol. 3r-60r, kop.; Řím, Biblioteca Casanatense, rkp. 2672, č. 9, kop. (s.d., nefol., fragment); Edice: Schweizer, J.: Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1589–1592, 2. Abteilung, 3. Band: Die Nuntien in Prag: Alfonso Visconte 1589–1591, Camillo Caetano 1591–1592. Paderborn 1919, s. 581–586.

Finální relace nuncia Camilla Caetaniho o poměrech v říši, v zemích České koruny, v Uherském království a v rakouských dědičných zemích (regest).

I. Úvod: Obrana a rozkvět katolické víry v křesťanském světě hlavním úkolem Svatého apoštolského stolce; oslabení pověsti a autority církve a císařství; náprava současných poměrů dlouhodobým úkolem.

II. Německo: 1. Současný stav a jeho příčiny; země zmínané herezemi; tři důvody životnosti katolické víry: šlechtici a preláti zůstali věrnými katolíky spolu se svými poddanými a disponují dostatečnou silou na obranu víry, Tridentský koncil a následná církevní reforma, nepřátelství a neshody mezi heretiky; luteráni a kalvinisté, kurfiřt saský a falckrabě Johann Kazimír, jejich zahraniční politika a opozice vůči císaři. – 2. Nutnost přimět císaře k rozhodné obraně katolických zájmů, vhodná politická situace. – 3. Tři překážky pozitivních změn: Císařova povaha, jeho rádci a přízrak války s Turky. Nunciovy úkoly: Ochrana katolické víry, součinnost císaře s papežem, smíření císaře s jezuity. – 4. Tři hlavní úkoly nunciů ve službě církvi: Docílení převahy katolických ministrů, ochrana katolických zájmů na říšských sněmech, sjednocení katolických knížat. Doporučený způsob jednání s císařem; audience. – 5. Preláty, církevní knížata, klérus i laiky vést k úctě a poslušnosti vůči Svatému stolci a k věrnosti víře. Arcibiskupové-kurfiřti: Mohučský, kolínský a trevírský; arcibiskup salcburský; biskupové: würzburský a řezenský; další významní němečtí preláti. – 6. Světská knížata: Arcivévoda Ferdinand Tyrolský, vévoda Vilém V. Bavorský. – 7. Nutnost pravidelné komunikace nuncia s knížaty a preláty. – 8. Potíže při navazování kontaktů v novém prostředí; nutnost korespondence s vévodou bavorským, arcibiskupem salcburským a biskupy würzburským a řezenským. – 9. Hlavní nedostatek německých biskupů: Protože jsou zároveň říšskými knížaty přenášejí své církevní povinnosti kvůli povinnostem světským na své sufragány. – 10. Je třeba věnovat pozornost všem katolíkům, zvláště konvertitům a osobám utlačovaným a ohroženým. – 11. Informovanost o dění v protestantském táboře prostřednictvím katolických přátel v důležitých říšských městech a jezuitů. – 12. Nástupnická otázka v říši: Vhodným kandidátem arcivévoda

Arnošt. – 13. Rakouský a bavorský panovnický dům; Rudolfovo nástupnictví třeba řešit za jeho života; k tomu dvě vhodné příležitosti: nastávající válka s Turky a vnitropolitická situace (saský kurfiřt a vévoda braniborský zaměstnáni Štrasburkem a Klévskem).

III. „Negotii particolari“: 1. Štrasburská otázka: Obrat ve zdejší situaci, bývalý biskup apostata Truchses se svými přívrženci nucen k ústupu, arcivévoda Ferdinand Tyrolský odmítá provést sekvestraci. Smrt štrasburského biskupa, dvojí volba nového biskupa, otázka třetího kandidáta, podpora kardinála lotrinského nutná. – 2. Jülišsko-klévská otázka: Nebezpečí ztráty obou vévodství pro katolický tábor po smrti vévody Jana Viléma Jülišsko-klévsko-břežského. – 3. Halbertadt: Násilná reformace proti vůli klášterů, nutnost nápravy s pomocí císaře. – 4. Ochrana lübeckých katolických kanovníků.

IV. „Negotii pendenti“: 1. Brémy, Halberstadt, Verdun, Osnabrück, Magdeburk. – 2. Cáchy. – 3. Fulda. – 4. Příznivá politická situace k řešení problémů.

V. Císařský dvůr. Poradní císařovy orgány a jejich personální obsazení: 1. Tajná rada. – 2. Komorní rada. – 3. Dvorská rada. – 4. Doporučený způsob jednání s předními císařskými úředníky. – 5. Další členové císařské komory. – Zahraniční vyslanci na císařském dvoře v Praze a jejich charakteristiky: 6. Španělský vyslanec don Guillén San Clemente. – 7. Vyslanec Velkého baila pro Německo (Malta). – 8. Mantovský vyslanec Enea Gonzaga. – 9. Ferrarský vyslanec Valentino Florio. – 10. Parmský agent Dr. Marcantonio Ricci. – 11. Janovský agent Dr. Lelio Costa. – 12. Mimořádní vyslanci italských knížat. – 13. Francouzský vyslanec Guillaume Ancel. – 14. Další příslušníci dvora: Šlechtici a kavalíři, kontakt s nimi. – 15. Komunikace s heretiky. – 16. Italové. – 17. Nunciatura u císařského dvora vyžaduje zvláštní pozornost a opatrnost.

VI. Dědičná království a země. České království: 1. Vzorem ostatním. – 2. Církevní situace v Čechách. Kumulace sekt: Husité alias podobojí, pikardi alias čeští bratří, kalvinisté; *výnosy zemského soudu proti nim*. – 3. Katolický klérus: Jurisdikce „*in ecclesiasticis et spiritualibus*“ rozdělena mezi pražského arcibiskupa a administrátora podobojí; žalostný stav kléru a far. Způsob nápravy: Volba nového arcibiskupa, požadované vlastnosti; generální vizitace země: její překážky a pozitivní dopad; svolání generální synody: přijetí závěrů Tridentského koncilu a Officia Romana, nepřenositelnost *ius conferendi*, přezkušování kněží arcibiskupem, zabezpečení církevních příjmů, reforma řádů, dohled na tisk; seminář pro výchovu kněžského dorostu: výuka, součinnost jezuitů, finanční zabezpečení, povinnosti žáků; vybudování řádné katolické univerzity, její finanční zabezpečení. – 4. Informace o stavu řeholních řádů v Čechách a v Lužici, nutnost vizitace a reformy: Benediktini, dominikáni, kapitula sv. Víta; potřeba vybudování 3 nových katolických far v Praze. – 5. Nekatolíci: Administrátor podobojí a konsistoř, sekty. Utrakvisté: Nutnost splynutí s katolickou církví, výměny administrátora, reformy konsistoře podobojí a husitského kléru.

Úspěchy katolické restaurace; potřeba obsazení utrakvistických far katolickými kněžími. – 6. Katolíci: Charakteristika stavů Českého království, převaha hezezí; katolická města Budějovice a Plzeň; nejvyšší úředníci Českého království: osobní charakteristiky, majetkové poměry, náboženské vyznání, oddanost katolické církvi; nutnost výměny nekatolických ministrů.

VII. Dědičná království a země. Vedlejší země České koruny (Morava, Slezsko, Lužice). Charakteristika církevních poměrů: 1. Morava: Biskup olomoucký; jezuité v Brně a Olomouci. – 2. Slezsko: Biskup vřatislavský; zamýšlené zřízení jezuitské koleje v Nise. – 3. Lužice: Součást míšeňského biskupství okupovaného saským kurfiřtem; funkce budyšínského děkana zřízená císařem pro výkon církevního soudnictví; nutnost zřízení jezuitské koleje. – 4. Šlechtu zemí České koruny je třeba získat prostřednictvím katolické univerzity v Praze a působení jezuitů.

VIII. Uhry: 1. Charakteristika církevních poměrů; z příjmů uprázdněných biskupství císař financuje obranu turecké hranice. Ostřihom: Arcibiskupský stolec neobsazen, pro výkon církevního soudnictví jmenován císařem administrátor. Pécs: Odchod biskupa z funkce administrátora, otázka jeho nástupce, nutný souhlas papeže. Neobsazená biskupství Ráb a Vács. Biskup györský, kancléř Uherského království. Veszprém: Jmenování administrátora. Sv. Štěpán zakladatelem všech uherských biskupství, z toho vyplývající údajná privilegia uherských králů. – 2. Kapituly a klérus zůstávají věrni katolické církvi; význam Collegia Germanica pro východu kněžského dorostu; převaha kalvinismu mezi laiky; církevní soudnictví.

IX. Rakouské arcivévodství. Charakteristika církevních poměrů: 1. Podřízení *in spiritualibus* pasovskému biskupovi zastupovanému generálním vikářem se sídlem ve Vídni; Melchior Klesl, biskup Vídeňského Nového města, a jeho roztržka s jezuity. – 2. Církevní jurisdikce: Usurpována císařovou Klášterní radou, prezidentem opat kláštera v Melku. – 3. Luterství: Povoleno císařem Maxmiliánem, nutnost zabránit jeho šíření. – 4. Problémy v oblasti soudnictví; otázka šlechtických privilegií. – 5. Biskupové ve Vídni a Vídeňském Novém městě.

X. Jezuité: 1. Koleje ve Vídni, Olomouci a Praze; výchova alumnů, finanční podpora z Říma. – 2. Špitály pro chudé v Českém království a v Německu.

XI. Závěr: Předání agendy a pomůcek pro výkon úřadu nuncia (instrukce pro Specianovy spolupracovníky, tituláře).

The background of Speciano nunciature at the Imperial Court in Prague in 1592–1594

The nunciature of Cesare Speciano at the imperial court in Prague took place in 1592–1598 under the pontificate of Clement VIII. It falls to the period when Rome, regenerated by the Council of Trent, became again a natural centre of the Church politics, it reinstated its authority in international relations and was trying to gain influence on all European rulers. Due to complicated ecclesiastical and religious situation in the Empire, undergoing through Reformation from the first half of the 16th century, the imperial nunciature was paid a particular attention. The goal of the study is to detail the background of the Speciano nunciature in the first half of its duration, i. e. in the years 1592–1594. The term background can be understood in a broader and narrower sense. The broader sense includes curial offices and institutions that directed and financed Speciano's mission, i. e. Secretariat of State and papal chamber, but also advisory organs to the Emperor, imperial and court institutions and authorities, mostly privy court council and imperial chancellery which influenced nuncio's activities to various extent and which he depended on. In a narrower sense, it was famiglia, i. e. the office of the nuncio in Prague and nuncio's own household. Based on pertaining literature and nuncio's correspondence the study follows nuncio's cooperation with the above mentioned offices and authorities and Speciano's personal contacts with the leading representatives, it reconstructs and explains not only activities and staff of the Prague nunciature but also structure of the nuncio's famiglia. To depict official activities of the nunciature in the followed period two important cases were expounded: abjuration of Utraquist priests and their conversion to the Catholic faith and selection process of the Prague Archbishop Zbyněk Berka.

Hinterland der Specianos Nuntiatur am kaiserlichen Hof in Prag in den Jahren 1592–1594

Specianos Nuntiatur am kaiserlichen Hof in Prag fand in den Jahren 1592–1598 zur Zeit des Pontifikats von Papst Clemens VIII. statt. Fällt also in Zeitraum, wenn Rom, regeneriert vom Trienter Konzil, wieder ein natürliches Zentrum der Kirchenpolitik wurde, seine Autorität auf internationaler Ebene erneuerte und sich um Erwerb eines Einflusses an alle europäische Herrscher bemühte. Hinsichtlich komplizierten Religionsverhältnisse im Reich, das seit der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts durch Reformation getroffen wurde, wurde der Reichsnuntiatur eine erhöhte Aufmerksamkeit gewidmet. Die Aufgabe dieser Studie ist, das Hinterland der Specianos Nuntiatur in der ersten Hälfte ihrer Dauer, d. h. in den Jahren 1592–1594 näherzubringen. Den Begriff „Hinterland“ kann man in breiterem sowie in engerem Sinne verstehen. Im breiteren Sinne handelt es sich um Kurialbehörden und Institutionen, die die Specianos Tätigkeit geleitet und

finanziert haben, d. h. Staatssekretariat und päpstliche Kammer, aber auch Beratungsgremien von Kaiser und auch die Reichs- und Hofämter und Institutionen, vor allem Geheimer Rat, Reichshofrat und Reichskanzlei. Diese Institutionen beeinflussten mit unterschiedlichem Mass die Tätigkeit des Nuntius, der von denen mit verschiedener Intensität abhängig war. Im engeren Sinne war das s. g. famiglia, d. h. Nuntiaturbehörde in Prag und der eigene Haushalt von Nuntius. Aufgrund der Fachliteratur und Nuntiaturkorrespondenz ist in diesem Artikel die Mitwirkung von Speciano mit erwähnten Behörden und Institutionen, sowie seine personelle Kontakte mit derer führenden Vertretern nähergebracht und nicht nur die Tätigkeit und Personalbesetzung der „Prager“ Nuntiatur als Behörde, sondern auch eine rekonstruierte Struktur der famiglia von Nuntius erleuchtet. Für die Schilderung der Amtstätigkeit der Nuntiatur im Betrachtungszeitraum wurden zwei bedeutende Fälle nähergebracht: Abjurierung der ultraquistischen Priester und ihre Konversion zum katholischen Glaube und Informativprozess des Prager Erzbischofs Zbyněk Berka.